

KÁLNAV ADÉL

Tél

KISREGÉNY

BUDAPEST

Z-füzetek/58

**A sorozatot szerkeszti
SIMOR ANDRÁS**

**Fedélterv és tipográfia
JORDÁN GUSZTÁV**

Készült a COMPFERR Kft. (Dunaújváros) támogatásával

© Kálnay Adél

Az író önmagáról:

1952-ben születtem Ózdon, tanítóképző főiskolát végeztem Sárospatakon, 1975-től Dunaújvárosban élek s tanítok. Írásaim 1989 óta jelennek meg országos folyóiratokban.

Eddig négy kötetem jelent meg. *Zsuzsi* (1990), *Fénykép anyám kezében* (1992), *Tündérek éneke* (1993), *Szindbád ismét elindul* (1994).

Letölthető:

[[PDF formátumban](#)] [[EPUB formátumban](#)]

Egy régi képről

Ki ő?

Ha mindig válaszolni tudnánk!

Homályos, fakó, mint a régi kép –

A régi kép, a régi keretben –

A régi kép a régi keretben, a régi szobában –

A régi kép a régi keretben a régi szobában, a régi városban –

Minden halott!

Minden halott a régi városban, a régi szobában –

S ott a kép a keretben, a falon.

Emlék ez csupán,

„Még nem is éltem” emlék.

Még nem is éltem, mikor a régi kép a régi keretben ...

Ki hát ő?

A régi képen?

Nagyanyám nagyanyja a régi kép –

Nagyanyám nagyanyja, vagy éppen

Nagyanyám nagyanyjának nagyanyja a régi kép –

Nagyanyám nagyanyjának a nagyanyja, vagy éppen,

Éppen én?

Én mondom magának, nem élet ez már így! Nagyot sóhajtott és sokáig követte egy madár könnyű röptét, mígnem könnyezni kezdett a szeme az erőltetéstől. Amikor fiatal voltam, nem mondom, volt miért élni! Enni, inni, szórakozni. No persze ezt maga nem értheti! Gyakran jönnek a fiai, unokái, igazán nem panaszkodhat. Sőt! Nem is értem, miért jött ide? Bármelyiknél ellakhatna, nem úgy, mint én. Akinek nincs gyereke,

senkije, annak nem sok választása marad. Csak megöregedni ne kéne soha! Ha meggondolom, hogy félttem a haláltól, most meg... Legyintett, mint aki hiába beszél. Érezte, az öregasszony nem figyel rá, ezt persze meg lehetett szokni. Itt nem nagyon figyelnek egymásra az emberek, nem mintha bárhol máshol figyelnének. Az öregember pedig már végképp a múltban él. És kit is érdekelne a más múltja? Kinek van köze hozzá? Őt sem érdekli, amit itt-ott mégis meghallgat. Csak azt tudja, meg kell hallgatnia ahhoz, hogy őt is meghallgassák. Ez így illik. Amint ő befejezi, a másik elkezd. Egészen mindegy, kapcsolódik-e ahhoz, vagy sem, amiről ő beszélt. Régen nem fontos már. Egy a fontos: beszélni, beszélni, mintha valami szellemi salakanyagtól kéne megszabadulni. Minden egyformán kezdődik: emlékszem, amikor ..., vagy 19...-ban kezdődött ..., vagy a lányom azt mondta ..., vagy amikor a férjem meghalt... Nem számít. Ki emlékszik ezekre a történetekre? Kinek fontos? Ki kell mondani, el kell mesélni és kész. Akár többször is, akár többnek is. Vajon mi az igazság? Úgy történt-e a dolgok, ahogy elmondják, ki tudja? Nem is számít. Az emlékezet így tartotta meg, akkor biztos így történt. Hol vannak meg a régi események? Sehol. Fázósan húzta össze magát. Menjünk! Lekésünk az ebédről. Nehézkesen felállt, a térdje nem moccan. Elindult. Azt is megtanulta, nem lehet itt erőszakoskodni, akit az emlékei marasztalnak, nem szabad háborgatni. Ez az egy maradt csak, ezt tiszteletben kell tartani.

Nekivágott a kis ösvénynek, ami a ház felé vitt. Hányszor megtette ezt az utat, hányszor! Őt éve van itt és amikor bejött, úgy hitte, néhány hónapról van szó, a halál nagyon dörömbölt akkortájt a fejében. Nem is képzelte, hogy öt hosszú évet, élete leghosszabb öt évét húzza le önként választott rabságában. Dehát mikor voltunk szabadok, mikor? Mindig beültünk a magunk építette börtönbe, miért most lenne másként? Csak azt nem gondoltam soha, hogy egyszer a halálra várok. A nemlétre. Ez se számít. Ballagott az ösvényen, és az ebédre gondolt. Vajon megint valamilyen főzelék lesz, utána sütemény? Meg arra, régen mennyire nem számított, milyen lesz az ebéd, és hol éri. Rendszeretlen életet élt, egyáltalán nem volt fontos, hol és mit eszik. Nem voltak hagyományai, szokásai, amikből egy emberi élet összeáll. Aztán itt megszokta a rendszerességet. A rendszeresség arra szoktat, hogy várd a reggelit, ebédet, vacsorát, várd az álmat, a felébredést. Ez az élet. Az élet kinek az, hogy Ázsiából Afrikába repülni, kinek az, hogy ma még nem halni éhen, kinek az, hogy csendes pihenő után sakkozunk, vagy a parkban sétálunk. Ilyen egyszerű. Kérdés, ki hová születik. Ennyire szabad az ember. Az ember addig él, amíg igazodik. Ha nem képes az igazodásra, alkalmazkodásra, meghalt. És hányféle a halál! Itt aztán van lehetőség a választásra, ebben igazán szabadok vagyunk. Csak egyet nem mondhat az ember: meghaltam. Ezt már mindig más mondja, meghalt, vagy exitált, vagy elhunyt. Fájdalomtól megtört szívvel tudatjuk, értesítjük mindazokat, akik ismerték és szerették... Most már erre várok itten, meg az ebédre előbb, meg a vacsorára, meg hogy lezuhanyozom és lefekszem, jönnek az álmok, a „szabadítók”, s az ébredés. Amíg felébredünk, addig az élet van. Régen azt szerette volna, ha nem hal meg úgy, hogy sokan siratják, megszenvedik halálát. Most meg az a rossz, hogy senki nem lesz, akinek fáj, ha elmegy. Miért ilyen önző az ember, miért ilyen tökéletlen? Vannak persze, akik jól élnek, s akik jól élnek, jól is halnak meg. Ennyi biztos. Ugyanis a jólélés beletörődés, nem más. Alkalmazkodás, nemlázadás. S aki nem lázad az élet ellen, az a halálba is beletörődik. De most az a fontos, mi lesz az ebéd. Még az a szerencse, hogy az ember tudja élni az életét.

Nem gondolt már az öregasszonyra, akit a padon hagyott. Az ember megszokja azt is, hogy ne gondoljon arra, ami a háta mögött van. Visszanézni pedig nem magunk mögé szoktunk, hanem a tájra. Nem a fücsomó a látvány, amit éppen elhagytunk, hanem a messzi vidék, amit a távolság megszépít. Kit érdekel az öregasszony, aki még

ott ül a padon? Sokkal inkább egy régi lány, aki egy távoli padon üldögél, és hozzá vissza már nem mehetünk sosem.

Elérte az ebédlő ajtaját, s minden gondolatát az elkövetkezők kötötték le. Ki szolgálja fel az ebédet, a savanyú, szikár özvegy, vagy a piros arcú, vidám kislány, aki olyan, mint a ropogós cipó és nem ismeri az öregséget? Az egyik azt mutatja, hogy lám, minden elmúlik, a másik azt, hogy minden örökké fiatal marad. Fájó és reménytelen, ez is választék, mint az étel, hogy sárgaborsót kérsz-e vagy kelkáposztát. Ki dönti el, mihez mi illik jobban?

Az ebédlőben már többen ültek. Ilyenkor nehéz megállni, hogy az ember ne dühöngjön. A gondnoknő azt találta ki, jobb, ha mindig más asztalhoz ülnek az öregek. Így – szerinte – kevesebb a civakodás, nem unnak rá annyira egymásra, nagyobb a lehetőség a partnerválasztásra. Ez a gondnoknő! Látszik, hogy még nem volt öreg. Ki alkar már öregségére partnert választani? A partner az élethez kell, a jövőhöz. A múlthoz nem. Ahhoz megvannak már a szereplők, akár élnek, akár nem. Újak nem kellenek. Ezek itt legföljebb: a hallgatóság. Ki látja, hogy anyámnak milyen volt a kék ruhája, amit karácsonykor vett fel mindig, s olyan volt benne, mint egy angyal? S engem miért érdekelne, hogy annak a vén öregnek hogyan állt az egyenruha, mikor az első bálra elment benne? Egyformák lettünk, halál előtti egyformák. Hol az egyéniségünk, a jellemünk, hol vannak az álmaink, vágyaink, hol a megkülönböztethetőségünk, amire olyan büszkék voltunk egykor? Mit mutathatunk fel egymásnak, ami még a miénk, ami mi vagyunk, amit mi hoztunk létre? Hát mihez kellene még a partner? Leült egy asztalhoz, amelynél még nem ült senki. Aki akar, majd odaül. Végül is mindegy, kivel eszed meg a mai ebédet, még mindig tudni kell felülemelkedni, nem tulajdonítani jelentőséget a kis dolgoknak. Bár egyre nehezebb. A beszűkült élet másképp rendezi az értékeket, ezt tudta jól. Egyre nagyobb erőfeszítést kíván uralkodni az agyban ugráló emléktöredékeken, egyre több kínlódásba telik megkötözni őket és csak este, villanyoltás után szabadon eresztetni. Hiszen annyi mindent megélt már az ember! S ilyen idősen azt képzei, nemcsak a maga életét, de rokonai, barátai életét is megélte. Mi az enyém igazán és mi a másé? Néha összerosódik minden. A barátom élete az enyém, vagy az enyém az övé? Ezt én mondtam, vagy éppen nekem mondták, ki győzi ezt szétválasztani?

Az ebédlő lassan megtelt. Mindenki leült valahová, akár aszerint, hogy választhatott, akár úgy, hogy mindegy volt neki, vagy csupán ott volt hely. Az öregasszony is betotyogott végül, és mivel már egyáltalán nem volt választása, mellé ült le. Miközben nekilátott a levesnek, arra gondolt, vajon 30-40 évvel ezelőtt mit szolt volna hozzá, ha mellé ül ez a hajdan ki tudja milyen volt öregasszony. Lehet, hogy megdobogtatta volna a szívét, lehet, hogy a pokolba kívánta volna, ki tudja. Most ugyanolyan, mint a többi vénség. Egy öregasszony. Ő pedig egy öregember. Nincs nemük, nincs arcuk, nincs testük. Csupán ebédelni ültek le, úgy, mint ahogy leültek egymás mellé a padra, teljesen véletlenül, nem is törődve azzal, van-e választás, van-e kiválasztás. Esznek együtt, talán beszélgetnek is, mindegy minden. Nem mozdul a levegő, nem forrósodik, vagy éppen fagy, semmi sem történik, csak az ebéd. Az evés, ami a legfontosabb. Utána meg arról van szó, milyen nehéz vagy könnyű az emésztés, ki tud ebéd után jól aludni, s kinek kell inkább a séta.

Kihozták a levest, elég gyatrán főztek ma, ráadásul a mosolygós kislány sem mosolyog, valami bánata lehet. Ó, ezek a bánatok! Tudjuk milyenek lehetnek. Mi mindenért bánkódik az ember, ha fiatal? Csupa-csupa butaságért. Még meghalni is képes. Aki megöregedett, az meg nem emlékszik régi bánataira, visszakívánja, vagy nem a fiatalságát, de a fájdalmakat, bánatokat nem érzi.

Azon kapta magát, hogy lopva az öregasszonyt nézi. Lassan, remegő kézzel ette a

levest, a kanálról a felét mindig lelötykölte, mire a szájához ért vele. Hegyes orra, vizenyős kék szeme között, mint valami felkiáltójel. Arca csupa ránc. Mennyivel rosszabb lehel egy nőnek megöregedni, gondolta és sajnálta érte. Most már ugyan mindegy, de vajon milyen kétségbeeséssel vehette észre az első ráncokat, aztán a többit. Hogyan alkudhatott meg arca, nyaka petyhüdtségével, hogyan tanulta meg elviselni eltorzult vonásait? Az asszony megérezhette, hogy nézi, letette a kanalat és megtörölte száját a szalvétával. Minden átmenet nélkül azt mondta: tegnap behozták a fiaim az összes fényképet, ami az enyém. Ha akarja, majd megmutatom magának. Van mit mesélnem, ha érdekl.

Elmosolyodott, aztán újból nekilátott az evésnek. Egész idő alatt nem szólt aztán már egy szót sem, a sütemény morzsáit az asztalterítőről a tenyerébe söpörte, felállt és nehézkesen kiment az ebédlőből. A fenét érdekel, mormolta maga elé a férfi, ugyan miért érdekelne!

Teltek a napok, egyik a másik után, úgy, mint évek óta. Változatosságot csupán a látogatók, a levelek és az időjárás jelentette. De így volt ez jól. A változatosság ebben a korban már veszélyes lehet. Az egyhangúság csak fiatal korban tűnik iszonyúnak, itt a biztonságot jelenti. A hosszú séták, üldögélések a parkban, ez a boldogsága az ősznek. Amikor leesett az első hó, az öregek nem örültek. Vége a sétáknak, be kell húzódnia a szobákba és a társalgóba, még jobban összezártak lettek, s ez az idegeket is kikezdte. Az öreg az ablaknál álldogált és nézte a szünni nem akaró havazást. Gyorsan sötétedett. A park felől havas alak közeledett. Meglepve ismerte fel az öregasszonyt. Mi baja lehet ennek, hogy kint mászkál, ráadásul, mint egy kislány, úgy ugrándozik. Kabátja nyitva lebeg, haja csapzottan a szemébe lóg, így sötétben és messziről igazán nőnek nézett ki, mi több, fiatal, vonzó nőnek. Milyen kár, hogy az ajtóhoz érve visszaváltozott azzá, ami: kis öregasszonnyá, nem nélkül, báj nélkül. Most először érezte úgy, hogy felkeltette az érdeklődését, milyen lehet. Ahogy az ajtón belépett, kipirult arcáról lehervadt a vidámság, ugyanolyan lett, mint máskor. Vajon milyen ötlettől vagy emléktől vezérelve ragadtatta el magát ennyire? Szinte irigyelte ezért a néhány percért, az útért a házig, amit ugrándozva vidáman tett meg, s még a kitörő köhögését, zihálását is szeretne volna érezni. Jó neki, gondolta, képes még gyerek módra viselkedni, honnan van ez az erő?

Nem sokáig tűnődhetett, mert az egyik asztalnál megindult a szokásos műsor. Nem látok, nem látok semmit! Hívjanak orvost, segítsenek már! Csak két hete van itt ez az ember és tönkreteszi az estéket. Jajgatásával mindenkit kizökkent csendes nyugalomból, nem lehet vele bírni. A nővéreket is idegesíti, fölösleges munkát ad. A megszokottat szeretik ők is, hashajtót adni vagy injekciót, megetetni, aki nem bír felkelni, meghallgatni, milyen szédülős nap volt ma, amit tenni lehet, azt szeretik. Ez az ember, noha semmi baja a szemének, folyton jajgat, hogy nem lát. Ki segíthet rajta? Nem tudják hová tenni, haragszanak is rá, tehetetlenségük megszegyenít, nehéz elviselni korlátaikat, hogy nem mindenhatók. Az ügyeletes nővérke csitítva elvezette a jajgatót. Jöjjön, mindjárt nézünk valami gyógyszert, az majd segít! Nem segít én rajtam már semmi. Meg kellene halni, bárcsak meghalnék, minek ez a kínlódás!

Aki a legharsányabban követeli a halált, az fél tőle leginkább, gondolta. És különben is a halált legföljebb az öngyilkosok irányíthatják, egyébként nem akkor jön, mikor kérik. Nem akkor. Egy barátja volt életében, s ő mindig azt mondta, meghalni könnyű, de odáig eljutni igen nehéz. Nem is tudta talán, milyen igazat beszélt, s mikor legalább fél évig haldoklóit, már biztos nem gondolt erre. Bizonyára szinte semmire sem tudott gondolni, hisz morfiumot kapott, szűkölt a fájdalomtól, s ha ideig-óráig eszméletét veszítette, mindenki örült, legalább addig sem szenved. Amikor végre meghalt, igazi, őszinte megkönnyebbülést érzett, nem szenved tovább, s neki sem kell

többet azt az iszonyú fájdalmat éreznie, valahányszor rá gondolt. Nagy megpróbáltatás elveszíteni, akit szeretünk, de a szenvedését nézni még nagyobb. Annak jó, akinek nincs senkije és nem is volt soha. Megkérgesedik az ember, s nem érez fájdalmat. Jó ez így. Igazán sok mindent próbált életében, de valahogy mindig csak félig. Igyekezett nem belemerülni a dolgokba. Sem túlon túl boldognak lenni, sem elkeseredni nagyon. Remélte, így megmenekül a nagy csalódásoktól. Talán sikerült is. Az igaz, nem is érték igazán nagy élmények. Éldegélt, elvult hol itt, hol ott. A kapcsolataitól sohasem függött, s ahol érezte, nagyon számítanak rá, onnan hamarosan odábbállt. Volt egy-két nő az életében, aki magához akarta láncolni, ilyenkor úgy érezte, ő egy fa, a nő pedig mint valami folyondár, belőle akar élni. Nem kért a szimbiózisból. A nők úgy voltak számára, mint sok egyéb, étel, ital, utazás. Nem értette, mit akarnak tőle. Mi az, hogy együtt élni, miért, mire föl? Ha valami szép volt, s tehette, megszerezte. Ha nő, akkor azt. Kényelmetlenül emlékszik egy nőre, aki nagyon szerette. Zavaró volt, mit lehet ezzel kezdeni? Már a szüleivel is ezt érezte. Az apja még hagyján, vele nem kellett különösebben együtt élni. Egy házban laktak és kész. Voltak szabályok, amelyeket be kellett tartani, nem esett nehezére. Úgy volt vele, ha terhes lesz, elmegy. Annyi hely van! De az anyja! Neki voltak elképzelései, s ez veszélyes volt. Irányítani akarta, ránehezedni a sorsára, valamilyen nyomot hagyni. Sok időbe telt, míg leszoktatta róla. Szerette, tisztelte szüleit, de a kötelező gyász szomorúsága után mégis megkönnyebbülést érzett. Nem kell tovább az elképzeltnek lenni, lehet úgy élni az életet, ahogy adódik. Ezt szerette, történjenek a dolgok.

A vacsorának vége, mindenki szétszéled. Nem jó sokáig együtt lenni vacsora után, fel kell készülni az estére. Neki nagyon kevés személyes holmija volt itt, de azokat ilyenkor mind számba kell venni, felmérni a létező dolgokat. Ezek még az enyéme, csak engem vesznek körül. Beballagott a szobájába. Egyik társa, az öreg katolikus, már javában imádkozott. Jó neki, a hite olyan töretlen és erős, megvédi a mindent elsöprő reménytelenségtől, ami itt ólálkodik a Ház fölött, s csak az alkalmat várja, hogy lecsapjon. Furcsa ez. Van, akinek a nyár a legrosszabb, van, akinek a tél. Ő úgy volt vele, hogy a tavasztól, meg az ősztől rettegett. Talán a legtöbb szép emlék ezektől származik, ezért veszélyes, ha beköszöntenek. Olyan védtelen ilyenkor az ember!

A szerzetes – magában így nevezte – mormolása idegesítette. Nem mindig jó látni, ha valaki olyan elégedett. S ez egy ilyen este volt. Zuhanyozni sem érdemes még, ilyenkor vannak a legtöbbben. Ez persze jó is, ha valamitől, hát attól rettegett, mikor idejött, hogy szagokat fog érezni, mindenféle öregemberszagot, mosdatlanság-, betegségi szagot. De itt mindenki úgy fürdött! Ilyen szempontból jó társaság, szeretik a tisztaságot. Nem kevés.

Kiment a folyosóra, el egészen az ablakig, innen, ha nem szakadt a hó, jól látta a lent elterülő falu apró házait. Most csak érezni, tudni lehetett. Elgondolni, hogy ott szépen éldegélnek mindenféle népek, s azt is tudni, ha gondolnak a Háza, csakis úgy, hogy szegény nyomorultak, nem kellene senkinek! Pedig nem olyan rossz itt, nem olyan rossz. Néha olyan, mint egy üdülőben. Olykor lemennek a faluba, eleinte gyakran, aztán már ritkábban, postára, boltba, templomba, kocsmába. Visszafelé jókat lehet lélegezni a suhogó fenyők között. Ahogy a kanyargós út végén feltűnik a nagy, kovácsoltvas kapu, mögötte a Ház, ez igazán szép látvány. Ha levelet írhatna valakinek, csak ilyeneket tudna írni: az egészséged megvan, az emésztésed rendben, tudsz aludni, mi lehetne a kifogásod? Ha pedig szenved a tested, nem mindegy, hol élsz, kastélyban vagy vályogházban? De senkinek nem ír levelet, csak magát szórakoztatja. Néha viccelődik i;s: amikor öregember voltam ... milyen vicces ez, sosem hangzik el. Miért kerül minden dolgok végére az öregség? Elhasználódunk, de miért? Fel lehetne tökéletesedésnek is fogni. Mennyivel többet kellene érteni az életből, s mi van? Agyérelmeszesedés, elhülyülés, halál. A barátja azt mondta, egy egész

életein át figyelni kell. Megfigyelni mindent és megtanulni. Megkérdezné most tőle, és minek? Ha végül semmi, de semmi szükség rá. A szerzetes persze megválaszolná, hogy a tapasztalat már tovább visz, nem erre a földi életre kell. Talán igaz is, ő ugyan nem hitt benne, úgy volt vele, ha így van, majd kiderül, de nem tudott rá számítani.

Valahonnan tompa nyögést hallott. Meg lehetett szokni. Vagy alszik már valaki és az álma viszi, vagy ébren hanykolódik, és fáj neki az ébrenlét. Reggel nem nagyon lehet már megtudni semmit. Szégyen vagy szemérem eltitkol minden éjjel történőt. Az öregasszony jutott eszébe. Nézegeti a fényképeit? Lassan elvette a homlokát a hideg ablaktól, még belefúrta tekintetét utoljára a szakadatlan hóesésbe, és megindult visszafelé. A szerzetes már aludt, másik társa, a hajdanvolt katonatiszt még javában pókerezett a társalgóban. Vette a törülközőt, szappant és álmosan a fürdőbe ment. Ha az ember nem néz magára, még gyakran diáknak érzi magát, aki könnyű léptekkel siet fürödni, mielőtt éjjeli sétára indul.

A reggel már tiszta és hideg volt. A hó megfagyott az éjjeli hidegtől, jégcsapok lógtak az ablakpárkányokról és örülni kellett a benti melegnek. Vasárnap. Jönnek a látogatók. Ez a délelőtt mindig igen értékes. Ilyenkor nem lehet meghalni sem. Nem is történt ilyen, mióta itt van, s elképzelhetetlennek is látszott. Még azok is, akikhez soha nem jött senki, azok is tartották magukat. Mintha nem lehetne elvenni senki örömét. Nagy a készülődés, leesik egy kis külvilág mindenkinek. Más a vasárnap, mint a többi. Lement a lépcsőn, mindenütt izgatott jövés-menést látott. Az ebédlőben tiszta, terített asztalok, fenyőágak vázákban, nemsokára karácsony. Már itt vannak az első látogatók, nézegetik egymást, pakolják az ennivalót, rendezgetik a bekért tárgyakat. Lejönnek lassan az öregek, némelyik elsírja magát, mások csak izgatottak. Van, aki rögtön panasszal kezdi, van, aki örvendezéssel. Nem hasonlít-e mindez kísértetiesen ahhoz, amikor a szülők megérkeznek a gyermeküdülőbe? És mégis mennyire más! Hol van az a jóleső boldogság, amivel egy gyerek tud ráomolni az anyja vagy apja vállára, hol van az az anyai érzés, ami kitárja a karokat és könnyeket nyom el a szívében? Itt az anya, apa az elesett, gyöngé, s a hajdani gyerekek de ijedten, de sután tudják magukhoz vonni az öreg testeket! Nem ismétlődnek meg a dolgok. Ilyenkor is azt mondogatta magának, jobb így, hogy nem jön hozzá senki. De valahol azért csak volt benne sóvárgás, kielégíthetetlen vágy a szeretetre. Mert mégiscsak az ez. Eleinte azt gondolta, na szép, bedugja szülejét az otthonba, aztán megjátssza a szerető gyereket! De egy ideje tudja már, nem ilyen egyszerű ez. Persze vannak mindenféle esetek, elfelejtett szülők, hálátlan gyerekek, de más is van itt. Önként bejövők, családi problémák elől menekülők. Vannak, akik így messziről jobban tudják szeretni egymást, mindezt meg kell érteni.

Rögtön észrevette az öregasszony két fiát, ott álltak egymás mellett, a lépcsőre figyelve beszélgettek. Ki mondaná, hogy két éve még megfagyott köztük a levegő, évek óta nem beszéltek egymással egy szót sem, s most, mióta anyjuk itt van, testvérek megint, vasárnaponként idejárom, együtt érkezők és elmenők? Nem tudni, mi van előtte és utána, de amit itt látni, az utolsó anyai csoda, emlegetni kell, s ennek az öregasszonynak biztos a legfontosabb a világon. Múlt az idő, már régen itt kellene lennie, s a fiúik is ezt gondolhatták, mert egyre feszültebben figyelték a lépcsőt. De a lépcsőn a kövér nővérke vágtatott, ide-oda kiabálva harsányan, egyéni stílusában, aminek annyira örültek az ittlakók, szeretet sütött ki belőle és élet. Na, Józsi bácsi, magát megint teletömik, de az éjszakát majd nálam tölti, és könyörög a hashajtóért! Józsi bácsi fogatlan ínyét mutogatta és még degeszebbre ette magát örömeiben. Ne izgassák fel szegény asszonyt, mert nekem kell majd elringatni, jajj, mennyi szörnyű ember, jajgatott kedvesen óbégatva és odatoppant a testvérek elé: Eszti néni ma nem jöhet le, csúnyán megfázott tegnap, amikor tizenhat évest játszott a hóban, már jól kikapott érte tőlem, maguk ne bántsák. Na, uzsgyi fel, de jók legyenek! Rápaskolt a

hátukra és már robogott is tovább, huzatot hagyva maga után mindenütt, mintha ajtók, ablakok nyíltak volna ki a nyomában. A fiúk, jól látta, igen aggodalmasan néztek össze, visszapakolták a kirakott csomagot és megindultak a lépcsőn.

Mi baja lehet, csak nem komoly, s érezte, hogy bosszús vagy dühös, kellett neki ugránozni nyitott kabátban! Észre sem vette, hogy órákig, ebédnél, aztán séta közben a hótól roskadozó fák közt, csendes pihenőn az öregasszonyról gondolkozott. Valahogy mindig ott motoszkált benne az a kép az ugráló alakról, aki most fent ki tudja hogyan van, s mikor az utolsó látogató után bezárult a kapu, már eldöntötte, anélkül, hogy tudta volna, megnézi mi van vele. S ahogy leült vacsorázni, egyszer csak végre eszébe jutottak a fényképek, azokat már felkérgetett egyszer megnézni, miért is ne, korai még aludni. Felment a lépcsőn, balra fordult, ahol az asszonyok szobái vannak, megállt az utolsó ajtó előtt, várt egy kicsit, majd benyitott. Csak az a lámpa égett, ami mindig ég, ezt nem szerette, mert a kórházra emlékeztette. Csend volt. Az öregasszony összegömbölyödve aludt, szinte nem is lélegzett. Szekrényén virág, sütemény, s egy nagy fadoboz, tetején két szarvas ugrik össze utolsó csatára. A fényképek, gondolta, ebben vannak. Még nézte egy ideig az ágyat, hogyan tud így aludni, ilyen gyermekmódra? Aztán csendben kiment. Majd holnap, mondogatta magában, holnap is van nap.

Másnap rosszkedvűen ébredt. A hétfő, noha itt semmi jelentősége nem volt, mindig kicsit kilátástalanná tette az életet. A katonatiszt már vidáman pofozgatta az arcát borotválkozás után és nagyokat nyögött kéjesen. Ahogy elment mellette, elhúzódott, de nem eléggé. Jó hátbavágás érte, mint majd minden reggel. No, jól elszaladt ez a hét is, holnapután már szerda! heherészett jókedvűen a tábornok, ez volt itt a neve, már megint lógotod az orrod, mi? Nem volt olyan mondata, amihez ezt a „mi-t” hozzá ne tette volna, állandóan tapogatta őket, veregette a hátukat, mintha beosztottjai lennének, akiket különösen kedvel. Az asszonyok szerették, mert megcsipkedte az arcukat, rávágott a fenekükre és disznóságokat suttogott, amin aztán úgy nevettek, olyan szabadon, mint a szép, kikeményített cselédlányok kimenőn, a régi időkben.

Reggeli után még sétált egyet, mert korainak vélte az időt. Hideg volt nagyon, ropogott a hó és recsegték az ágak súlyos terhük alatt. Jó volt így ropogni, süppedezni a hóban, régi, vidám emlékeket idézett ez is, de már nem tudta, miket. Aztán csak tíz óra lett és végre elszánta magát. Nem annyira nagy vággyal, mint előző este, de úgy volt vele, amit egyszer elhatározott, már csak megteszi.

Az öregasszonyt az ágyban üldögélve találta, hátát nagy párna támasztotta meg, szekrényén az enivaló érintetlenül, kezét a paplanon összekulcsolta, majdnem elnevette magát, annyira emlékeztette egy jólnevelt kislányra, aki megszeppenten a doktor bácsit várja.

Jó napot, hallottam alaposan megfázott, gondoltam megnézem, mi van, kezdte, de rögtön elhallgatott. Ahogy az asszony ránézett, feleslegessé vált minden magyarázat, az egyszerűen tudta, hogy miért jött ide, s azt is, hogy győzött, fellazított benne valami nagy követ, s ez alól most csak úgy bujkálnak ki sorra az eltemetett fiatalság huncut manócskái, körbeugrálják őket, s ezután már nem lesz nyugtuk tőlük. Az asszony orra vörös volt, a szeme könnyes, ráncos arca is piros a láztól, de szája szögletében vidámság bujkált, így vannak a nők, ha csatát nyernek. Biztos a fényképeket jött megnézni, megmutatom, de hosszú lesz ám, egy egész élet, nem is egy, hanem hosszú életek! Remélem felkészült, hogy végig kell hallgatnia őket. Na, adja csak ide a dobozt, azt a szarvaskását, olyan, mint egy palack, ha kinyitom, ezer szellem száll ki belőle, és mesélni akar majd mind.

Ölébe vette a dobozt, felnyitotta és kotorászni kezdett benne. Innentől kezdve az öreg kissé becsapottnak érezte magát, este elalvásnál gondolta ezt, az öregasszony

ugyanis magának mesélt, ő mintha nem is lenne, csak tartotta a képeket, hasonlítgatta, egyik kezéből a másikba vette, gyűltek a képek, már alig bírta összefogni, magában lázadozott is, ahogy múlt az idő, megzavarta ez az emberáradat, ami rátört, s az asszony olyan elevenen mesélt, hogy érezte, látta őket mozogni, sírni, születni, meghalni, s még elalváskor is úgy zsongtak agyában, mint a családja, akiket valami amnézia folytán elfelejtett, de kievickéltek végre a feledés tengeréből, és élni alkarnak benne tovább, míg csak lélegzik, és emlékezni képes.

Az első képen egy nagyszemű, sovány kislány, fehér kendő a fején, hátán táska, a képen írás: Eszter 19...-ban, először indul iskolába. A kislány bátran, tisztán néz a lencsébe, halvány mosollyal, indulásra kész. Ez én vagyok, mondta Eszter, én állok itten és nem tudom, milyen élet vár rám. Nem tudom, hogy itt fekszem öregem, betegen és a kezemben tartom a képet. Én pedig mindent tudok már róla, de nem szólhatok neki semmiről. Tetszett neki ez a kislány. Arra gondolt, de jó, hogy ez a kislány Eszter. Szerette érte. A képek nagyon összekeveredtek, így mindig új arcok ugráltak előtte az időben. Egy megsárgult, régi képre azt mondta Eszter, ez a nagyanyám, Jolán. Talán az ő történetével kéne kezdenem. Ugye szép volt? Ez akkor készült róla, amikor éppen férjhez ment. Itt már boldog asszony. A sok kínról még mit se tud, az élet eddig csupa kaland volt számára. Már ahogy megszületett. Negyedik lányként egy földes lakásba, ahol nem volt férfi. Ez testvérei közül a legidősebb, Rózsi, aki később oly nagy szerepet játszik az életében, kiemeli abból a sötétségből. Tizenkét év van közöttük, ez azért érdekes, mert dédanyám Jolán megszületésekor még csak huszonhat éves volt. Alig tizennégy évesen esett először teherbe, s Rózsi, ez a furcsa, sápadt lány ebből született. Azt nem lehet tudni, ki volt az apja, mert dédanyám, noha félig agyonverték, nem vallotta be. Később, sok-sok év után, mikor Rózsi firtatta, meg egyszerűen már nem emlékezett. A második lány Sári, várjon csak, ez itt, nem, ez Eta, a harmadik. Ő is szép, csak bandzsított, ezért nagyon későn ment férjhez, s egy átkozott kemény természetű csendőr vette el, nem volt egy jó pillanata mellette, meddően halt meg, alig ötvenévesen. Na itt van, ez Sári! Nem sokat tudok róla, Amerikába ment, néha írt képeslapokat, a címe sosem volt rajtuk. Négy évvel volt fiatalabb Rózsinál. Az ő apja egy kereskedő vagy házaló-féle, úgy volt, hogy elveszi dédanyámat, de egyszer csak nem jött többet. Nem tudom, miből nevelte ezt a két lányt, mert dolgozni nem dolgozott soha életében másoknál. Azt beszélik, volt egy kis föld, meg pénz a szüleitől, abból élt. Huszonkét éves volt, amikor Eta megszületett. Az ő apja egy részeges senki fia lehetett, egy kocsmai verekedésben ölték meg. Dédanyám, mintha szeretett volna négyévenként gyereket szülni, mert mint mondtam, huszonhat éves korára megszületett a nagyanyám. Az ő apja volt a legelőkelőbb, valami nagygazda jogász fia, aki külföldön tanult, s csak egy nyári mulatság erejéig tartózkodott otthon. Kacér dédanyám rögtön levette a lábáról.

Arról nem tudok, hogy valaha is bánta volna az elszalasztott partikat, lányaira igen büszke volt és szeretettel nevelgette őket. Aztán megismerkedett egy kiváló cigánnyal, primás volt és nem akármilyen. Szép, vékony, fekete ember, feleségét, két gyerekét siratta éppen. Egy haragosa rájuk gyújtotta a házat, s mire ő hajnalban hazaballagott, már csak a fáklyaként lobogó háznál hegedülhetett egy utolsót. Akkor aztán széttörte eltartóját, a lángokba hajította és ordítva ment világgá. Egészen dédanyáig futott és ott maradt. Alkalmi munkákat vállalt, begyűjtött, metszett, szántott, de hegedűt többet nem vett a kezébe. Szép, finom ujjait dédanyám még vénséges vénen is siratta, mert eldurvultak, meggömbültek a nem szokott munkától. Három év múlva újabb gyerek jött, az utolsó, s talán azért, mert nem a negyedik évben, hát fiú lett, Janika. A primás rögtön feleségül vette dédanyámat, örömeiben azon nyomban adoptálta mind a négy lányt. Egynevű család lettek végre, az öt gyerek legédesebb testvérként szerette egymást, nagy boldogságban éltek még vagy egy évig, aztán a primás egyszer csak

nem jött haza. Soha nem érkezett többet róla hír, hacsak az nem, hogy két hónap múlva kifogtak egy holttestet a vízgyűjtőből és dédanyámhoz bezörgetett két csendőr, nézné már meg, nem az ura-e? Ám ő nem volt erre hajlandó, s hogy végre bókén hagyják, a szomszéd faluban hamisított egy lapot, amelyben megírja neki az ura, hogy elment Amerikába, ne keressék többet. Egy onnan jött lapról áztatták le a bélyeget, azt ragasztották rá, hogy hiteles legyen.

Ezután dédanyám nem szült többet és férfiakkal sem foglalkozott. Szépsége gyorsan hervadt, háta meggörnyedt, és rászokott az italra. Töménytelen pálinkát és bort megivott, már azzal kezdte a napot, csodálatos módon tudata csak utolsó éveiben szűkült be, amikor már igazán illett, lévén kilencvennyolc éves, amikor meghalt. Halála tragikomikus volt, erre már én is emlékszem, tízéves lehettem és jól látom ezt a fekete ruhás, ijesztő, fogatlan banyát, mert nincs jobb szó rá, állandóan jött-ment, még álmából is felkelt, hogy igyon, olyan volt már, mint a legöregebb fa törzse, egy éjjel megivott egy egész üveg kályhalakkot, s azt már nem bírta el a szervezete. Róla igazán nem tudok már többet, azt még talán, hogy lányai közül mindig Rózsit tartotta legtöbbre és mikor Rózsi meghalt, nagyanyámhoz költözött, és ott élt haláláig. Velem egy szót se beszélt soha, talán nem is tudta, hogy létezem.

Rózsi aztán megcsinálta a szerencséjét! Ha ugyan annak lehet nevezni, normális kispolgár biztos elszörnyedt rajta, különösen azokban az időkben. Tizenhét éves volt, amikor egy ügyvéd maga mellé vette titkárnőnek. Talán nem is kell mondanom, hogy éppen csak írni tudott és műveltségét a ponyvaregényekből merítette. De fekete, hosszú haja, csillogó szeme, szép alakja hamar felhívta bárki figyelmét, sápadt volt, mint egy kisasszony, sovány volt ugyan, de melleit mutogatni lehetett volna. Egyszer egy festmény is készült róla, dédanyám ínséges időkben eladta jó pénzért, szóval az ügyvédnek volt miért őt választani. Ott aztán megtanult gépelni, s mivel német levelezést is folytattak az irodán, nekiállt a nyelvtanulásnak.

Ezen a képen éppen hazajött Németországból, az ügyvéd magával vitte üzleti útjára, aztán a Balatonon töltöttek néhány napot. A vitorlás is az ügyvédé, ez itt ő, lehetett vagy ötvenéves, nem tudni, atyai érzések is vezették, vagy csupán a szeretője volt, szinte mindegy. Rózsi jól érezte magát, pénzzel támogatta a családot, levetett ruháit a nagylányok örökölték, s nagyanyámat, akit legjobban szeretett, elhalmozta minden finomsággal. Érdekes, hogy öccséhez nem vonzódott nagyon, mintha nem a testvére lenne, pedig annyira volt az, mint a többi. Talán az, hogy nagyanyámat ő dajkálta, később már Janival nem törődött annyit, mert magára figyelt, hogyan válik nővé, nem tudom. Az ügyvéd végül magához költöztette, de ő, ha tehette, hazament és amit csak lehetett, rendbe tett, takarított, megfőzött több napra, dédanyám akkor már igencsak ivott és nehezebbre esett minden munka.

Így telt el jó néhány év minden gond nélkül, a lányok nőttek, mint a gomba, tiszták voltak és frissek. Rózsi huszonhárom éves volt, amikor a tönkrement ügyvéd egy szép hajnalon föbe lőtte magát. Mindenét elvesztette, csak a háza maradt, amit Rózsira hagyott. Nagy botrány volt ebből, az ügyvéd családja mindent megtett, hogy érvénytelenítse a végrendeletet, de nem ment semmire. Kövel hajigálták az ablakokat, Rózsit lekurvázták, talán ez adta neki az ötletet ahhoz, amit később csinált. Aztán elcsendesült minden, a ház hatalmas volt, sok szobával, nagy előcsarnokkal, s biztos lehetett némi pénz is, mert egyszer csak az éj leple alatt serény költözködés kezdődött, bútorok érkeztek nagy, ponyvás kocsikon, napokig ki-be járkáltak mindenféle szakemberek, aztán lakat került az ajtókra, lánc a kapura és Rózsi, miután meglátogatta családját, eltűnt egy időre.

Nem tudni, hol járt, talán dédanyám tudta csak, övele akkoriban mindent megbeszél, tény, hogy sokáig volt távol és nagyanyámnak nagyon hiányzott. Akkor

naplót írt, ez később hozzám került, s abból tudom, mindennap Rózsit várta haza. Nem szenvedett különösebben semmitől, nem panaszkodik naplójában, még anyja részegeskedését sem említi, csupán valami mást szeretne, de nem tudja, mit. Az iskolában nagyon jó tanuló, sokat olvas, persze sejthetjük, miket, amikhez hozzájuthat egy ilyen környezetben, de mégis, mindennek ellenére, nagyon nyitottnak, érettnak tűnik. Ez a két kép róla van, majdnem egy időben készült, tizenegy-tizenkét éves, tisztária gyerek még, minden gond nélkül, szegényes, tiszta ruhában áll ezen a csupa virág mezőn, hogy ki készíthette, nem tudom elképzelni se. Itt talán látja, mennyire hasonlítok rá, ugyanaz a homlok, ugyanazok a szemek, mint az én iskolás képemen.

Az öreg látta, hogyne, hiszen először azt hitte, Eszter az, csak később figyelte fel, mennyivel régebbi kép ez, még a szíve is megdobbant, mintha köze lenne ehhez a gyereklányhoz itt, a margarétás mezőn. Eszter sokáig kotorászott szótlanul, nem téve le nagyanyja képeit, talán elfáradt, gondolta, el kellene menni, mindjárt ebéd lesz, de hirtelen felkiáltott. Nézze csak, megvan, ez már az a Rózsi, aki a Madarn, nagy változás, nem gondolja?

A képen egy komoly, hátrasimított hajú nő látszott műtermi felvételen, pompás, királynői tartás, súlyos selyemruha magas nyakkal, teljesen puritán, 'mint egy angol Lady, szemében szigorúság, egy csupa fodor esernyőre támaszkodik, másik kezét a melle fölé tűzött rózsán tartja. Hát igen, ez a kép kinagyítva függött nagyanyám szobájában, s Rózsi halála után mindig friss virág volt alatta a kis asztalkán. Ekkor már nagyon jól ment az üzlet, Rózsának neve volt a szakmában, házat a legelőkelőbb urak keresték fel, saját orvosa volt, komoly személyzete, s teljes diszkréció szavatolta a Ház jó hírét. Mert bizony bordély lett az ügyvéd házából. Hogy Rózsi mit csinált az idő alatt, míg eltűnt, nem tudom, talán toborzó körúton volt, de egyszer csak lekerültek a lakatok, fények gyúltak a szobákban, halk, finom zene szűrődött ki az utcára, a kertben gázlámpák világították meg sejtelmesen a sétálóutakat és este kilenc óra tájban egyre többet csilingelt a csengő a nagy vaskapun. Ez a komoly, feddhetetlennek látszó asszony úgy vezette a bordélyt, mint egy zárdát, büszkén, méltóságteljesen. Soha nem ment férjhez, mintha nem lenne magánélete, se férfival, se nővel nem látták soha, ha voltak ilyen ügyei, nagyon diszkréten csinálhatta. Azt nem hiszem, hogy bent a házban intézte volna el, nyaranta két-három hétre eltűnt, ilyenkor a lányok is hazamentek, ő pedig hol Abbáziából, hol a Tátrából küldött lapokat, egy kötegbe gyűjtve vannak még mindig otthon, nagyanyám időrendbe szedte és piros szalaggal átkötözte, mint a szerelmes leveleket szokás. Több kép nem is készült Rózsiról, de nagyanyám életében igen fontos szerepe volt, így muszáj beszélni róla.

Ahogy telt az idő, a Ház egyre többet jövedelmezett és még a kisváros asszonyai is elismerték, hogy itt igen jó szolgáltatást kapnak a férjeik minden kockázat nélkül, a férfiak meg egyszerűen bolondultak érte. Volt még egy-két ilyen ház, de nem jelentett konkurenciát. Talán az ügyvéd öröksége ez is, jótékony gondoskodása, hiszen először az ő barátai jártak ide, ez aztán már meghatározta a kliensek körét. Nagyanyám tizenhat éves volt és két évet eltöltött úgy, hogy csak a semmittevésnek élt. Ekkortájt ment neki Sári Amerikának és Rózsi megelégelte nagyanyám téblábolását. Etával nemigen törődhetett, mert ő származását meghazudtolva olyan vénlány tempóban élt, hogy ez meghaladta Rózsi normális életről vallott nézeteit. Beszélték, olyan fád volt, hogy képtelen volt még elmosolyodni is, mindenki csak a rosszat látta, anyját a legkisebb dologért megróttá és egy időben komolyan foglalkozott a gondolattal, hogy zárdába vonul. Talán jobb is lett volna neki, mint az élet a csendőr mellett. Rózsit megvetette, Sárit gyűlölte a kivándorlásáért, húszéves létére úgy viselkedett, mint egy negyvenéves aggszűz. Janival sem lehetett különösebben anyáskodni, ellenállt minden jobbító szándéknak, s Rózsi keserű jóslattal csak hétpróbásnak nevezte. Maradt hát nagyanyám, akit egyébként is a legjobban szeretett, bimbózó virág, akit anyai érzései

nem hagyhattak a semmibe hullani.

Dédanyámnak egy szava sem volt, amikor Rózsi beállított és közölte, úgy látja, Jolánnak tanulni, formálódni kell és hogy elviszi magával. Éppen megint túltöltötte magát, s minden mindegy volt neki, azon se botránkozott volna meg, ha azt hallja, holnaptól beáll Jolán a lányok közé pénzt keresni. Rózsi egy idő óta igen szigorú volt vele, noha nagyon szerette, már mindent ő döntött el ellentmondást nem tűrő hangon, így még józanul sem fordult volna meg fejében az ellenkezés. Nagyanyám pedig repült, boldog volt és izgatott, hallott ugyan egyet s mást a Házról, de bármilyen furcsa, nagylány léte sem tudta, mi folyik igazán az előkelő falai között. Örült, hogy végre imádott nővérével lehet, nem kell a földes, kis lakásban görnyedezni, fény lesz és urizálás, teljesen megbízott Rózsiban és nem is kellett csalódnia.

Az öreg már régen hallotta a gongot, de nem tudott hogyan véget vetni a látogatásnak. Most nyílt az ajtó és a vidám nővérke – Kövérke, ahogy itt nevezték – tódult be rajta. Na, anyókám, itt az ebéd, szégyellheti magát, itt udvarokat, s közben megjátssza a beteget! Eszter – jól látta – megrándult és elvörösödött. Mintha szemérmetlen dolgon kapták volna őket, ő maga is zavartan, esetlenül ugrott fel, lebontva a sok képet, ami az ölében hevert. Á, szétrebbentek a madárkák, no, hess lefelé, a kakaska lent ebédel, remélem, nem akar beteget jelenteni? Úgy kotródott ki a szobából, mint egy kamasz, akit tiltott légyotton kaptak. Lefelé menet csak összeszedte magát és rettenetesen szégyellte, hogy ennyire megzavarodott, s egy szó nélkül hagyta ott Esztert. Milyen dolog ez, füstölgött magában, így viselkedni?

Az ebédlőben már a másodiknál tartottak. Nem eszem, gondolta dacosan, azért sem, megfordult és a szobájába ment. Lehevert az ágyra és a mennyezetet nézte. Nagyon régen nem érzett már hasonlót, s most nem tudott mit kezdeni vele. Éhes leszek, nem való már ennyi idősen virgonckodni, bosszankodott magában, de ha lett volna, aki nézi, mosolyogni látta volna. Bekotort a szekrénybe és kivett egy fél csokoládét. Lassan eszegette, a falat nézegetve, aztán kezét feje alá tette és lehunyta szemét. Nemsokára aludt is, de a mosoly csak nagy sokára tűnt el az arcáról. Amikor felébredt, már alkonyodott. Úgy pattant fel, mintha óra csörgött volna, mintha elkésne bárhonnan is. Kapkodó mozdulatokkal rendezte el magát és az ágyat, gyomrába éhség hasított, ettől aztán megint jókedve lett.

A folyosón azon kapta magát, hogy kiszámítja, Kövérke már hazament, nem érheti őket megint együtt, s igen megkönnyebbült. A szobában félhomály volt, Eszter azonban nem aludt. Már azt hittem, nem jön, erőtlenül szólt a hangja, nagyon fáradtan és nehezen vette a levegőt. Rosszabbul van, kérdezte. Tudja, hogy van ez, estefelé jön a láz, nem kellett volna tényleg kint a hóban, dehát úgy örültem, olyan volt minden, mint gyerekkoromban. A hóesést, azt nagyon szerettem! Illett a magányomhoz, hihettem, hogy csak nekem szól, én a mesékben is hittem, hogy az angyalkák megrázzák a felhődunyhát, mindent elhittem, amit csak mondtak nekem. Ez is olyan, mint gyerekkoromban, akkor is mindig beteg voltam télen, hetekig nyomtam az ágyat, minden orvosságzagú volt, csak anyám volt jó szagú, a kályha átizzott a melegtől és világított a sötétben. Mindig azt hittem, hogy meghalok, érdekes módon most nem hiszem. Rettenetesen féltem a haláltól, mert tudtam, hogy akkor nem látom többé anyámat, s azt gondoltam, ezt érezni is fogom.

Hirtelen hangot váltott. Tegye már fel a hátam mögé a párnát és gyújtson villanyt, kérem! Na, nem unta meg a meséket, nincs még elege belőlem? Ezt olyankor kérdezik a nők, ha biztosan tudják a választ, gondolta elégedetten, hogy tudunk mi még játszani, ezt se lehet hát elfelejteni, mint az úszást? Nagyon érdekes volt, amit mesélt és igazán kíváncsivá tett, mi lett aztán a nagyanyjából; komolyan csak nem vált örömlánnyá? Kacsintott hozzá, már meg sem lepődve azon, hogy ilyesmire képes. Hát nem bizony,

hiába vár ilyen pajzán fordulatra, na, adja ide azt a dobozt, csak így tudok mesélni!

Rózszi nagyon komolyan vette nagyanyám neveltetését. Hirtelen rengeteg dolga akadt. Azon a szárnyon, ahol ő maga is lakott, berendezett testvérenek egy szép lányszobát. Minden fehér volt ott és rózsaszín, ahogy a regényekben meg van írva, a fodros, fehér függöny az ablakon a földig ért, az öltözőasztalkán mindig friss virág, csupa csoda az egész. Ezen a képen Jolán áll az ablak előtt, kezében könyv, a franciatanárt várja éppen, a ruhája rózsaszín. Ezt a képet szerette nagyon, grófkisasszonynak képzelte magát, s képzelhette is. A francián kívül németet tanult, tánctanár is járt hozzá, aki a legfelsőbb körökbe is bejárt, ezenkívül volt még egy kisasszony, aki minden egyébre oktatta. Szigorú napirend szabott ki számára, reggeli után, amit a szobájában fogyasztott, rövid séta a kertben, majd franciaóra, ebéd a közös ebédlőben Rózszi asztalánál, aztán csendes pihenő. A naplójából tudom, hogy ez ellen volt csupán kifogása, sosem tudott aludni, de Rózszi bent ült nála a szobában, kötögetett és olvasni sem engedte. Ezután a német- és a tánctanár jött, másnaponként pedig a kisasszony. Uzsonna után Rózsival egy kis séta az utcában, ritkábban bementek a városba is, ez nagy élménynek számított, nagyanyám kifejezetten szépségük vonzásának tulajdonította, hogy folyton összesúgtak mögöttük. A vacsorát már a szobájában kellett fogyasztania, mi tudjuk, miért, ekkorra már benépesült a Ház, de Jolánnak fogalma sem volt ezekről a dolgokról. Később Rózszi vett egy zongorát és ettől kezdve az esti órákban ártatlan melódiák is kiszöktek a járókelők fülébe, amint elhaladtak a Ház mellett, először a Für Elise, aztán valamely huncut, buja dalocska készítette őket találgatásra. Nagyanyám elalvás előtt olvasott, esetleg naplóját írta, Rózszi minden este, pontosan fél tízkor bement hozzá, megölelte, homlokon csókolta és eloltotta a villanyt.

Vasárnap délután mindig különösen szépen felöltöztek, nagy kosarakat vettek magukhoz mindenféle finomsággal és kocsit hívtak. Elhajtattak a külvárosba, ahol egy utca végén Rózszi megállította a kocsist, kifizette az oda-vissza utat és öt órára visszarendelte. Megvárták, míg eltűnik a sarkon és nekivágtak a földes útnak. Lefelé kellett menni, csak az egyik oldalon laktak, a másikon végig kukoricaföld, aztán a házak megritkultak, míg végül eljutottak anyjuk házáig. Ott már a kapuban állt Eta és Janika, dédanyám valahol bent várta őket mámoros vagy egykedvű arccal. Rózsiról itt lekerült a szép ruha és nekilátott a takarításnak. Eta összefont karral állt, olyan „tudtam, hogy neked semmi nem elég jó!” arccal és gúnyosan nézte testvére küszködését a kossal. Ő tudta már rég, hogy itt egyszerűen lehetetlen rendet tenni, elégszer próbálta, de dédanyám csak a szétszórtságban érezte igazán jól magát. Minden hétvégén Rózszi keze nyomán valami ideiglenes rend költözött a lakásba, ami addig tartott, amíg a látogatás.

Amint elkészült, megterítette az asztalt, kirakta a finomságokat, egy üveg vörösbort és mindenki asztalhoz ült. Anyuka mért nem jön, ez állandóan elhangzott, dédanyámat mindig úgy kellett asztalhoz vonszolni, nem kellett neki semmi, addigra úgy tele volt, hogy minden mindegy lett neki. Janira folyton rá kellett szólni, Eta csak csipegetett, így végül Rózszi és Jolán ette tele magát rendesen. Még néhány szokványos mondat elhangzott és ennyi az egész, Rózszi mégis minden vasárnap kötelességének tartotta ezeket a látogatásokat, s nem volt olyan hideg tél vagy viharos nyári nap, ami megakadályozta volna. Őt előtt elbúcsúztak, dédanyám már aludt az asztalnál, Janika koszosabb volt, mint valaha és Eta, a meg nem értettség szobra, egyedül nézett utána a távolodóknak. A kocsira mindig ők vártak és ahogy visszavitte őket a városba, nem tudom, Rózszi fejében mi járt, de nagyanyám azt gondolta, milyen jó, hogy van egy család, de jó, hogy így szeretik egymást.

A napok hát így teltek egymás után és elmúlt négy év. Jolán imádta Rózsit, boldog

volt, hogy így élhet és eszébe sem jutott egyebet kívánni. Egyszer nagy esemény verte fel ezt a békés csendet, Eta bejelentette férjhezmenési szándékát. Nagy veszekedés lett belőle, Rózsi igen ellenezte és nagyanyám, mint mindig, az ő pártjára állt. Micsoda ízléstelen dolog, perlekedett Rózsi, egy csendőrhöz és legalább szereted? Eta nevetett, mi az, hogy szereted, ezt nem kérdezheted komolyan, csak nem akarsz, hogy itt penészedjek meg, vagy rászokjak az italra, mint édesanyánk, ha már zárdába nem mentem, csak jobb ez, mint itt, nem igaz?

Ez a kép az esküvőn készült, itt oldalt Rózsi áll, de csak a ruhája széle látszik, nagyon ügyetlen fényképész lehetett. Nagyanyám a koszorúslány, Jani a vőfély, igazán tiszta és rendes itt. Eta gyönyörű, fátylától nem látni kancsal tekintetét, s a csendőr egyenruhájában nagyon impozáns. Ki hinné, hogy még azon a héten jól megveri Etát, mert nem olyan ebédet főzött neki és a barátjának, ami dukál? S ez még csak a kezdet volt. Megverte azért, mert nem maradt terhes, meg azért, mert ránézett valaki, aztán azért, mert megbetegedett. Azt hiszem, Eta már másnap megbánta, hogy belement ebbe a házasságba, de nem panaszkodhatott. Ki hallgatta volna meg? Ő volt a legmagányosabb, aki e családba született, önnön korlátai is elszigetelték, nagyon sajnálom szegényt. Úgy halt meg, hogy senkivel nem oszthatta meg gondjait, pedig biztosan vágyott erre. Nagyanyám ugyan naplójában gyakran emlegeti, de nem jól látja Eta sorsát. Neki mindig a testvér marad, aki férjhez ment és éli normális, asszonyi életét. Dehogy fordult meg fejében még az a sok borzalom, amiben később neki is része lesz!

Én azt hiszem, mind közül Rózsi élte a legteljesebb életet, lehetne erkölcsi vitát nyitni arról, mivel kereste a kenyerét, dehát ki ítélkezhet valaki felett? Én azt mondom, senki. Ő egzisztenciát teremtett, felnevelte testvérét, mint a lányát, elégedett volt minden percében, –nem érezte, hogy bármiben mulasztás terhelné. Mindaz, ami – később nagyanyámmal történt, semmiképp nem következett neveltetésének körülményeiből. Én úgy látom, sorsát mindenki maga választja, v-agy éppen a sors választ magának embert, nem így van?

Az öregnek erről más volt a véleménye, de nem szólt. Annyi mindent mondunk és végre is –mi értelme? Szerette volna hallani tovább a történetet, idegesítette, hogy annyira ismeri már őket és mégsem tudja, mi lesz velük, pedig már régen leélték az egész életet, számára mégis csupa titok. Mennyi érzés, gondolat, cselekvés, vajon hová tűntek? Elképzelt valahol az űrben egy hatalmas gyűjtőt, ahová mindez beáramlók, s ott egy óriás masszává sűrűsödik. Az emberiség összes gondolata, félelme, öröme, s egyszer csak lezúdul és ráborul a földre, vajon mi hallatszik majd akkor jobban, vidám nevetés, vagy egyetlen fájdalmas sóhajtás üzen szét a világmindenségbe?

Látom, elkalandozott, nem is figyel már rám. Dehogynem, csak..., nem folytatta, nem tudta volna elmondani előbbi gondolatait, olyan képtelen dolgok jutnak eszembe, nem érdekes. Érdekesebb a családja. Az enyémben nem történt semmi különös. Hogy mondhatja, háborgott Eszter, tudja, akinek van szeme, az láthatja, akinek van füle, az hallhatja. Biztos nem figyelt vissza semmire, nem lapozott bele régi albumokba, nem hallgatta olyan szenvedélyesen nagyanyját, mint én. Pedig jó tudni, miből álltunk össze, azt gondolom, olyanok vagyunk, mint egy gyűjtőlencse, bennünk van összes ősünk minden mozdulata, öröme, bánata, s ezt sugározzuk ki sokszorosán, aztán mi is bekerülünk a gyerekeinkbe, unokáinkba és így tovább. Én ilyen egyszerűen képzelem az örök életet. Valami hasonlót gondoltam az előbb, de aztán más jött ki belőle, függőlegesnek láttam, nem vízszintesnek, nevetgélt, már csak azért is, hogy zavarát leplezze, régóta nem beszélt már így senkivel, kényelmetlen terep volt ez, visszavonulót fűjt.

Most látom csak, maga egyedül él itt, mi ez a protekció? Nem az, csak szerencse.

Eredetileg hárman voltunk, de az egyik asszonynak házat építettek a gyerekei és kivitték, a másik meg átkérte magát a barátnőjéhez, mert ott megüresedett egy ágy. Egyáltalán nem bánom, de a nővérke már megsúgta, hogy hamarosan új társat kapok. Köhögni kezdett, sokáig csak ez hallatszott, az öreg szomorúan hallgatta, meghal nemsokára, nagyon úgy látszik, nem heveri már ki ezt a kis megfázást. Tüdőgyulladásom van, mondta Eszter, mint aki hallgatja a gondolatait, volt már néhányszor, hát tudom. Nem mondják meg, súgta két köhögés között, de nem tudnak becsapni. Mit mondjak erre, gondolta, de Eszter nem is várt választ, itt már nem úgy van szó a halálról, mint máshol. Itt természetes és várható. Nincs mit erről mondani egymásnak. Megyek, pihenjen csak, majd holnap folytatjuk, állt fel esetlenül. Üljön vissza, mindjárt elmúlik, integetett Eszter, ha érdekli, üljön csak le! Köhögött még, de már a fényképek között kotorászott megint.

Nézze csak, ez itt a nagyanyám esküvői képe! Ugye mennyire szépek? Mindig ezt mutogatta, bizonygatva, milyen szép ember volt a férje, merthogy magyarázni kellett, miért vesztette el a fejét. Én ugyanis nagyapámat már csak világoskék gumilepedőn láttam, magatehetetlenül feküd évek óta, csak hörögni volt képes és nagyanyám ápolta. Gondolom magának is erőt merített ebből a képből a mindennapi lemosdatáshoz, tisztába tevéshez, etetéshez, meg hogy el tudja viselni nagyapám bilincsként rákulcsolódó kezeit, amelyek nem engedték kedveséhez sietni. Amikor Jolán elérte a huszadik évét, Rózsi elengedte egy-egy bálba. Szigorúan kísérővel és mindig a legkörmeltekintőbben megválasztva a bálkat. Ilyenkor leült a szobában, s míg igazított egyet-kettőt testvérkéje ruháján, haján, intelmekkel halmozta el. Elmondta, milyen szabványszövegeket eresztenek meg a szélhámosok, a könnyű kalandra vágyók, s azt is elmagyarázta, hogyan lehet ezeket kivédeni. Rengeteget nevettek ilyenkor, meg akkor is, ha Jolán hazajött, s kipirult arccal, kissé gyűrött ruhájával legyezgetve magát, mesélt. Rózsi úgy kacagott, mint egy kislány, és büszke volt a hűgára, hogy ilyen talpraesett és megközelíthetetlen. A bálkat után Jolán mindig sokáig aludt, reggelijét ágyba hozták, s aznap semmi hasznosat nem kellett csinálnia. Naplójába részletesen leírta barátnői ruháját, az udvarló legényeket, a hangulatot, mindent áthatott a humor, olyanra sikerültek, mint megannyi csípős szatíra, semmi nem kerülte el a figyelmét, s úgy jelenítette meg, hogy annyi év után olvasva is olyan volt, mintha én is ott keringőztem volna a csupa rózsaszín, fehér, türkizkék, csipkés báli ruhák forgatagában, s nézegettem volna a kackiás bajszú katonatiszteket, kadétokat, a szmokingos úrifíúkat. Nagyon szerettem olvasgatni ezeket, némelyiket kívülről tudtam, s ezekhez képest az én báljaim meglehetősen szürkék, unalmasak voltak, nem is szerettem járni igazán.

Így teltek a bálkat, egyik a másik után, s Rózsi nem mondta bár, de reménykedett, hogy egy jó partit hoz a báli szezon Jolán számára. Érdekes módon, talán mert teljesen tisztességesnek tartotta magát, eszébe sem jutott, hogy a bordély rossz fényt vethet Jolánka törékeny alakjára. Nem elsősorban valami úrifíúra gondolt, inkább egy jó iparosra, vagy jómódú kereskedőre, aki értékelni tudja majd Jolán bájos arcocskáját, finom modorát, intelligenciáját. Akinek majd az alkalmas pillanatban büszkén megmutathatja az egyetlen betétkönyvet, amit valaha nyitott, s amelyben ott lapult Jolánka szép kis hozománya, a stafírungon kívül, amely habosán, csipkésen, hófehéren duzzadozott a szekrényben, évek óta szaporodva. A betétkönyvet még az ügyvéd idejében nyitotta, s nem tudta még, mit kezd vele, de alapjában takarékos lévén, nem akarta elkölteni az ügyvéd összes ajándékát. Aztán mikor eldöntötte, hogy testvérét magához veszi, már volt értelme a betétkönyvnek. Minden hónapban rakosgatta a pénzt, úgyhogy nem lesz miért szégyenkezni a leánykérés pillanatában.

De a várva várt parti nem akart bejönni, noha a szezon a végéhez közeledett. Nagyanyám pedig mindig ugyanazzal az arccal lépett be az ajtón, s a jókedven, fáradságon kívül semmilyen titkos érzelem nem látszott rajta. A gardedámot is hiába

faggatta Rózsi, nem látott, nem hallott semmi különöset. Aztán az utolsó bál után nem sokkal bekövetkezett Rózsi életének legszörnyűbb napja. Életének minden célja, értelme összeomolni látszott, mikor elolvasta a levelet, amit a kifutófiú tett a kezébe nem sokkal azután, hogy már komolyan aggódni kezdett, nem esett-e Jolánnak valami baja. Még ebéd után elment a varrónőhöz tavaszi ruhákat próbálni, is lassan már öt óra volt. A levélben ez állt: Édes Rózsi! Köszönök mindent, egyszer talán megértesz. Ne keress! Szeretek valakit, vele vagyok. Az Isten áldjon! Jolán.

Rózsi úgy érezte, megnyílt alatta a föld, s ő lezuhan a legfeketébb mélységbe. Órákig képtelen volt gondolkozni, csak nézett maga elé Jolán szobájában, roskadtan ült az ágyon, besötétedett, a házban beindult az élet, s Rózsi minderről nem tudott. Talán sírni akart, de hogyan is sikerülhetett volna neki, mikor utoljára az ügyvédet siratta meg, könnyei akkor fogytak el örökre. Kopogtatásra riadt, kiszólt – hagyjanak békén! –, aztán nehézkesen felállt, lámpát gyújtott, s körülnézett. Minden a helyén volt, nem hiányzott semmi, a szekrények ugyanúgy tömve álltak, egy zsebkendő sem tűnt el. Csak Jolán hiányzott, úgy látszik, végérvényesen, hisz ha visszajönne, sem lehetne úgy, mint régen. Meg kel! keresni, döntötte el, leoltotta a villanyt és kilépett az ajtón. Kulcsra zárta, a szobájába ment, elővette a kagylós kis dobozt, beletette a kulcsot a betétkönyv tetejére, majd visszarakta a szekrénybe. Lámpát oltott és ledőlt az ágyára, összekulcsolta kezét. Életében először szólt Istenhez. Imádkozott.

Ugyan, horkant fel az öreg. Isten, ő aztán törődik is velünk! Talán törődik, mosolygott Eszter, nem tudhatjuk mi azt. Akkor elég sajátos ez a törődés, nem tudom, kérjek-e belőle. Hanem arra gondoltam már tegnap is, hogy tudja mesélni, mintha ott lett volna, hát hogy van ez? Lehet, hogy ott voltam, nézett most már komolyan Eszter, ott kellett lennem, hiszen érzem minden érzésüket és tudom a gondolataikat is. Ej, legyintett, látva az öreg megrökönyödését, vegye úgy, hogy elképzelem, hogy beleélem magam, végül is lehet, hogy ez az egész nem így történt, dehát valahogy kellett történnie, nem igaz? Azért vannak tények! A levelek, a napló, a nagyanyám meséi, na és a többire itt vannak a fényképek, ezekből én mindent megérzek. Kielégítőnek tartja? Az öreg látta, hogy nagyon felizgatta Esztert, s mivel hallgatni akarta tovább, igyekezett megnyugtatót. Jól van na, végül ezt nem azért mondtam, inkább csodálom érte, hogyne hinném, hogy így történt, nagyon is, csak így lehetett, mondja már tovább! Késő van, mondta Eszter fáradtan, nagyon késő, menjen most!

Az öreg felállt és elköszönt. Ahogy végigment a folyosón, le a szobájáig, igen rossz érzés fogta el. Érzem a halált, gondolta elalvás előtt, érzem, megint itt van a Ház fölött. Álmában soha nem látott tájban kószált, egy házhoz ért, ahol minden fehér volt, fehér lepedők száradtak kötélen, de még a földet is azzal terítették be. A házban senki sem lakott, ő mégis úgy érezte, megérkezett. Végtelen nyugalom vette körül és csend. Sokáig üldögélt egy szobában, s egyszer csak eltűnt a nyugalom, félni kezdett, kirohant és a lepedők mind sárosán, összegyűrve heverték a földön. Ekkor kiáltozni kezdett, nagyon, nagyon kiáltott a végtelenségig és torkaszakadtából: ne így legyen, ne így legyen!

Izzadtan ébredt, szinte felugrott az ágyban, időbe telt, míg meglátta a szobát. Az ablakokon halvány derengés szűrődött be, ami már nem csupán a hó fehérsége volt. Hajnalodott. Fázósan magára húzta a paplant és megpróbált elaludni.

Másnap nem úgy ment semmi, mint tervezte. Először is az orvosi vizsgálat úgy elhúzódott, hogy dél lett és ebédidő. Pedig még délelőtt meg akarta látogatni Esztert, nyugtalan volt miatta. Másodszor az orvos további vizsgálatot látott jónak, s ezért ebéd után rögtön a városba kellett menni. Mentővel vitték, mint télvíz idején mindenkit innen. Volt öt óra, mire visszaért. Rögtön indult Eszter szobájába, de Kövérke megállította. Udvarolni igyekszik már megint, látom, de most meg kell, hogy tiltsam. A

kicsike nincs abban az állapotban, hogy randizzon. Szép kis infúziót kap, nincs az a nő, aki hagyná, hogy így nézegessék. Menjen csak vissza szépen, majd szólok, ha fogadóképes lesz a kislány. Meg fog halni, mondta inkább, mint kérdezte, s teljesen belevörösödött. Meg hát, szólt Kövérke könnyedén, miért maga talán nem? Sógok magának valamit, hajolt közel az öreg füléhez, még én is, na, mit szól? Nevetgélve csattogott tovább, s máris letről lehetett hallani ellentmondást nem tűrő hangját: csukjátok be az ablakot, komisz kölykök, majd jól a fenekükre verek, itt mindenki tüdőgyulladást akar, hogy egy perc nyugtom ne legyen, halálra akarnak dolgoztatni, összeesküvők, segítség! Csapkodta az ablakot, prüszkölt, jajgatott és bekergetett mindenkit a szobába. Nem volt jókedvében.

Soha többet nem akarok megismerni senkit, mondta az öreg, megint az ebédre, meg a vacsorára akarok gondolni, meg sakkozni és bosszankodni némely vén hülyén, csendben, nyugodtan élni, ami még hátra van. Nem akarok tudni ezután semmit, azt akarom, hogy ne fájjon más, csak a hátam, vagy a lábam, vagy a tudóm, bánom én, csak a test, az fájjon ezután. Ezen az éjjelen nem álmodott és nem gondolt elalvás előtt egyebet. De nem is akart felébredni.

A másnap azonban jobb volt hozzá. Reggelineél a Kövérke nagyikabátban végigviharzott az ebédlőn, s mielőtt kivágta az ajtót, odakiáltott neki: szabad a kégli, vőlegény!, s kacsintott hozzá. Mindenki rábámult, fogatlan vigyorgásokkal halmozták el, alig bírta lenyelni a falatot. Reggeli után sokáig toporgott még az ebédlőben, segített elpakolni, asztalt szedni, aztán csak megindult. Már a folyosón hallotta az elfúló köhögést, s minden rosszra felkészült. Belépve azonban kellemes meglepetés érte, Eszter félig ülve, mosolyogva fogadta és hihetetlennek tűnt, hogy ő köhögött az előbb ilyen halálosan. Más bajom nincs már, minthogy itt kell feküdni, mikor ilyen szép idő van, szörnyű! Mi volt ez az infúzió, firtatta az öreg, de Eszter nem nyilatkozott. Hagyjuk már, minek ezt, az orvosokra tartozik, nem igaz? Inkább beszéljünk!

Meséljen tovább, kérte az öreg, hogy találta meg Rózsi Jolánt és milyen állapotban? Másállapotban természetesen, nevetett Eszter, miért, mit gondolt, így szokott ez lenni, nem? Nem is kellett sokáig nyomoznia, mert Jolán egyetlen barátnője rövid vattatás után kinyögte, ki a csábító. Jól ismerte Rózsi, az apja régi vendég volt a Háznál, amolyan lecsúszott dzsentrí, a kutyabőr is elkótyavetyélte már, s szomorú, bánatos asszonykájának halálát feledtetni járt évek óta a Házba. Egyetlen fia, a nyalka katonatiszt volt hát a szívtipró legény, szép, magas, nyalkabajszerű, aki nagy barna szemét édesanyjától örökölte, természet és mulatni vágyását meg apjától. Hogy Jolán egyszerűen csak romantikusnak találta-e ezt a szökést, vagy egyéb oka is volt, nem tudni, hiszen megtehetette volna, hogy bemutatja Rózsinak a fiút és annak rendje szerint mentek volna tovább az események. Ő a szökést választotta, elébe ment a sorsának.

Kis, hónapos szobát béreltek a város másik végén, Jolán alig járt ki, Rózsi úgy jutott nyomukra, hogy megtudta, hol kártyázik minden szombaton Árpád, a csábító. Majdnem hajnalig várt a lefüggönyözött kocsiban a kaszinó előtt, míg végre Árpád dülöngő alakja megjelent. A házig követte, majd hazahajtatott. Nem hunyta le szemét egész éjjel, szívére szorított kézzel feküdt és megpróbálta elképzelni Jolán életét. Nem volt nehéz. Minden ilyen vonatkozású regényben olvasható, hogyan esik szerelmének áldozatul a lány, aki érzelmeinek rabságában sínylődik és mindent felégetett maga után. Szolgáló, szerető egyszerre, önmaga teljes feladását odaadó, kedves áldozatnak tekintve. Láta Jolánt éjszaka, amint izgatottan áll az ablak előtt és lesi szerelmét, mikor fordul be kocsija a sarkon. Talán még meg is veri, riadt meg Rózsi, istenem, miért kellett ennek így lennie?

Ő maga nem ismerte ezt az önfeladást, hátát is adott érte az égnek, hogy nem került senki férfiember fogságába. Hogy meg tudnak alázkodni a nők! Minden értéküket

odadobják, mint disznók elé a gyöngyöt, ettől meg kellett volna védenie Jolánt. Hiszen a bordélyban a lányok szabadabbak, mint ő most.

Másnap délelőtt összepakolt, mintha anyjához menne, s elindult. Jolán ijedten lesett ki az ajtón és rögtön sírni kezdett, amint meglátta. Nyakába borult és zokogott vég nélkül. Rózsi ezalatt szétnézett a szobában. Példás rend uralkodott, igazi kedves fészek, bár elég szerény, Rózsi szeme meglátta a szegénységet s az igyekezetét, hogy mindezt palástolják. Igyekezett könnyedén viselkedni és ez végtelenül kifárasztotta. Úgy ment haza, hogy jártányi ereje sem volt, a kocsiban ülve még a Ház előtt sem képzelte, hogy egyáltalán meg tud mozdulni. A találkozás persze eredménnyel járt, ahogy az összes többi is. Rengeteg ennivaló és pénz vándorolt titokban Jolánhoz, persze csak Rózsi gondolta, hogy titokban, Árpád mindenről tudott, Jolán még aznap este elsuttogta a titkos vendéget. Néhány hónapig tartott ez, míg Rózsi észrevette kishúga gömbölyödő alakját. Ekkor határozott, beszélni kell Árpáddal. Jolán könnyörgött, sírt, de Rózsi hajthatatlan maradt. Bóbiskolva ült a széken, míg Árpád kulcsa zörgött a zárban. Éjjel egy óra volt. A mámoros legénynek észhez térni sem volt ideje, már a kocsiban ült, oldalán a kétségbeesett Jolánnal, szemben a mindenre elszánt Rózsival. Azt hiszem, hamar rádöbbenhetett, hogy ezzel a nővel szemben tehetetlen. Nem tudhatta, hogy Rózsának jó néhány álmatlan éjszakájába került, míg így döntött. Először úgy gondolta, Jolánt elhozza, messzire viszi, ahol megszüli gyermekét, elfelejti csábítóját. Később ugyancsak megbánta, hogy nem így határozott. De anyai érzései, valami mélyről jövő hang azt sugallta neki, hátha sikerül végre összekovácsolni egy igazi családot, ezért meg kell próbálnia a lehetetlent, az elveivel ellenkezőt is.

Ahogy ott ültek az ebédlőben így hárman, az asztal fölé mélyen belógó lámpa csupán szemvonalukig világítva meg őket, úgy nézhetek ki, mint titkos összeesküvők, akik éppen a legnagyobb gazságot eszelik ki. Rózsi nem kertelt, körülbelül a következőket adta elő: itt egy betétkönyv, Jolán hozománya. Ez pont elég lesz, hogy egy kis üzletet, mondjuk egy trafikot vegyünk. A lakást már kinéztem, a házbérbe bezálok, míg nem indul be az üzlet. Jolánnak megvan a stafírungja, erre nincs gond. Holnap megtartjuk az esküvőt a városházán, vasárnap a templomban. Természetesen minden a Jolán nevére lesz, ön a nevét és a munkáját adja ebbe a házasságba, gondolom, egyebe nincs. Hát én be is fejeztem, a többit majd holnap. Hirtelen felállt, ott van Jolán szobája, azt hiszem, ilyen helyzetben nem szükséges, hogy külön aludjanak, jó éjszakát! Árpád nem szólt, nem tiltakozott. Annál részegebb és ijedtebb volt. Talán józanon sem ellenkezett volna, végül is szerette nagyanyámat a maga módján.

Másnap megvolt az esküvő, aztán eljött a vasárnap, a templomban ott volt Eta és Janika is, meg dédanyám, mindenki rettenetesen kiöltözve. Itt a fénykép, egyedül Rózsi hiányzik róla, ő nem volt hajlandó a képen is melléjük állni. Soha nem bocsátotta meg Árpádnak, hogy ilyen helyzetbe hozta őt meg Jolánt. Nagyanyám ruhája előnyösen takarja testét, testében az új életet, pedig három hónapra rá megszületett Erzsi, a szerelemgyerek, gyönyörű volt és törekeny, Rózsi valahogy mégsem tudta megszeretni. Szomorú módon tizenkét év múltán néhány nap eltéréssel egyszerre haltak meg, a temetés is közös volt, senki nem kérdezhetette meg Rózsit, beleegyezne-e.

Köhögés szakította meg a mesét, s nem akart vége szakadni. Eszter arca eltorzult, egész teste remegett, a fényképek csak úgy peregtek le az ágyról, s az öreg örült, hogy hason csúszkálva legalább néznie nem kell ezt a kínlódást. Abba kéne hagyni, talán nem szabad beszélnie, egyenesedett fel, Eszter ingerülten integetett, hogyisne, addig beszéljek, amíg tudok, ezt jelentette. Amikor alábbhagyott, kimerültén dőlt hátra, folyt róla a víz és sápadttá vált előbb még vörös arca.

Na, a gyógyszerek; legyintett magyarázatképpen, hát ennyit érnek. Hol is volt az az

esküvői kép, nézze csak még egyszer nagyanyám arcát! Én már nem láthattam ilyen sugárzónak, az évek úgy koptatták, fakították, mint a száradni tett ruhát a nap és a szél. Pedig még volt néhány kellemes évük. A trafik beindult, Erzszi édes kisbaba volt, Jolán büszkén tologatta a városban, Árpád igen ritkán járt kártyázni, inni is inkább csak otthon ivott. Azt azért kikötötte, ne legyen több gyerekük, így Jolán évente járt az angyalcsinálóhoz zokszó nélkül. Rózsi nem helyeselte, de már nem akart beleszólni, egyre vigyázott csak, együtt legyen a kis család, s a hajó ne kapjon léket. Ritkán ment hozzájuk, inkább Jolán járt a Házba a kicsivel, pedig Árpád nem nézte jó szemmel, teljes befolyással akart lenni feleségére, s valahányszor Rózsinál volt, kicsit mindig kikerült a hatása alól. Négy-öt év elteltével aztán megint fontos lett a kártya, egyre többször eljárt már hét közben is otthonról. Jolán túrte csendesesen, s ha éjjel jött haza, ha részegen kellett ágyba rakni, ha másnap helyette kellett kinyitni a boltot, mindezt szó nélkül tudomásul vette. Akkor is szótlan volt, amikor késő délután a trafikba térve a kiségitő kisasszonyt férje ölében találta, hallgatott a rúzsfoltos inggallérokra, a szőke hajszálakra, az idegen illatokra. Először akkor lázadt fel, s élete innentől csupa lázadás lett, amikor Erzsivel elrohant a megbokrosodott ló. Ez a kép is ilyen szánkózásakor készült, nagyanyám ölében Erzszi, csak szemecskéje, orra látszik a nagykendőből, szaladt velük a szán át a városon, nevetésük együtt csilingelt a csengővel, ez volt a legkedvesebb szórakozásuk. Egyszer, ahogy megérkeztek Rózsi Házához, nagyanyám leszállt, felnyalábolta Erzsit és kiemelte a szánból. Ekkor megcsúszott és estében visszadobta kislányát az ülésre. A ló ettől vagy a kiáltástól megugrott és a vad rohanásban Erzszi, mint csomag gurult le az ülésről. Mindez néhány pillanat alatt zajlott le, feltápászkodó nagyanyám csak azt látta, hogy húsz-harminc méterrel odébb földre esik, még perdül egyet-kettőt és eltűnik az útszéli hótörleszban. Eszét vesztve rohant érte, s még akkor sem hitte el igazán, hogy semmi baja, amikor az orvos megvizsgálta. Éjszakákon át felriadt, berohant a szobájába és órákig nézte, fogta a kezét, s mikor ismét terhes lett, nem kopogott be alázatosan a városszéli házba, Árpádnak sem szólt, csak mikor már semmit nem lehetett tenni. Amikor egy szép, őszi napon kínok közt vajúdott, férje már harmadnapja húzatta a cigánnyal, tombolt és őrjöngött, s mikor megvitték neki a hírt, hogy fia született, az összes poharat a földre söpörte és beállított Rózsi bordélyába. A lányok közül senki nem mert elmenni vele, Rózsi Jolánnál segédkezett, s mikor megérkezett, a kapuig pofozta hadonászó nagyapámat.

Nagy megbánás követte ezt a cirkuszt, leginkább Rózsi szégyellte magát, úgy érezte, lealacsonyító dolgot cselekedett. Árpád is megtért egy időre, körbeudvarolta Jolánt, hízelgett és megint szünetet tartott tivornyáiban. De az újabb botrányok nem várattak sokáig magukra. Nagyanyám ugyanis újból terhes lett és Árpika után Laci is megszületett. Férje nyájassága egy csapásra megszűnt, a féken tartott indulatok újult erővel repítették a nők karjaiba, a kaszinóba. Otthon heves veszekedések voltak, amiket még hevesebb kibékülések követtek és Jolán néha olyan boldogtalan volt, hogy öngyilkos akart lenni, néha meg nem látott a boldogságtól, szerette azt az embert rettenetesen. Laci után Károlyka született, s rá két évre apám, István. De ekkorra már nyoma sem volt gyengédségnek, kedvességnek az otthonukban. Nagyanyám, aki öt gyerek után is karcsún, fiatalon állta az anyai és egyéb megpróbáltatásokat, szinte már állandóan egyedül volt. Rózsi szerzett neki egy pesztonkát a gyerekekhez, de anyagi gondjaikon már egyre kevésbé segíthetett. Amit csak tudott, Jolánnak dugta, azzal a kikötéssel, hogy ebből nagyapám semmit nem élvezhet. Ez persze nem volt így, bár Jolán mindig megígérte, hogyan is tarthatta volna be. A ritka kibékülések idején mindig újból teherbe esett, de apám után már mindent elvetette, kockára téve ezzel nemegyszer az életét is. Szerette fiait, mindent megtett értük, de igazán Erzsziért rajongott, mindig úgy tekintett rá, mint élete legfőbb értelmére, vigaszára, aki miatt érdemes mindent elviselni. Anyagi helyzetük tovább romlott, bár egyelőre nem látványosan, de Rózsi

érezte a kétségbeesett igyekezetét, ahogy nagyanyám a semmit fényesítette. Jól látszott, hogy nem lehet ezt a végtelenségig csinálni. A trafik összes jövedelme nagyapám zsebében át a kártyaasztalhoz vándorolt és semmivé vált. Nézze ezt a képet, az egyetlen családi fénykép, ahol minden gyerek és nagyapám is mosolyog! Jolán komolyan néz, számára már minden eldöntött, tovább nem reménykedhet, hogy élete jobb lesz, nem lehet már Annyi Minden! Az út nemcsak ki van jelölve számára, de már viszi is őt visszavonhatatlanul egyfelé.

Nem tudom, maga hogy van, én mindig megborzongok az ilyesmitől. Van abban valami erkölcstelen vagy igazságtalan, hogy ön már mindent tudok, csak azért, mert később születtem, amit ő még nem, vagy alig sejt. Szégyellem magam érte. Nem hiszem, hogy így van, csóválta fejét az öreg, illetve inkább: így van rendjén. Nem kell ebből ügyet csinálni. Az élet így vagy úgy, eltelik, S ha már letelt és vége lett, nem mindegy, mi történt? Nem lehet ezt megfogni se, nem is érdemes. Mi se tudtuk, mi fog történni velünk és most már minden megtörtént, mindent tudunk. És aztán? Nem foglalkozom vele. Szerintem az ember azáltal, hogy kiemelkedett a természet megszokott rendjéből, elvesztette a létjogosultságát. Beleolvadni, enni, inni, fajt fenntartani, ez a rend. A többi mind beteges képzelgés, amely sehova sem vezet. Micsoda fejlődés az őskortól! Gépek, találmányok, felfedezések! És hol tart ma a híres ember? Pusztít és rombol. Nem létfenntartásáért, mint az állat, hanem csak. Egyedül önmaga veszélyezteti létét. A kígyó, aki saját farkába harap. Szóval én már nem is bánom, hogy meghalok.

De valami értelme csak van ennek az emberi életnek, jaj dúlt fel Eszter, ne mondja már, hogy minden felesleges! Lehet, hogy nem az. Addig, amíg létezik, biztos van értelme, kérdés, meddig bír létezni? Észrevette, hogy Eszter sír. Nem tudott semmi vigasztalót mondani. Megdöbbenetette, hogy ennyire szíven találta, s az is, hogy ő ilyeneket mondott. Tulajdonképpen még mire várt ez az öregasszony? Miben reménykedett?

Eszter lassan talált magára. Az öreg illedelmesen kivárta, nézegette addig a képeket. Milyen szép asszony volt ez a Jolán! Még a komolyságában is van valami vonzó, izgalmas. Tényleg, miért kellett így élnie? Árpádon sem látszik persze mindaz, amit megtudott róla. Igazi család. A fényképek! Most jött rá, miért utálta mindig őket. A pillanatot rögzítik. Csupa csalás az egész, még olvasni sem lehet belőle. Mintha Eszter is hasonlót gondolt volna, mert így szólt: ha tudná szegény Jolán, hogy alig egy év múlva eltemeti legkedvesebb gyerekét! Nem gondolja, örült meg hirtelen jött gondolatának, hogy az lenne az egyetlen járható út, bármi éri az embert, beépítené és egyre bölcsebbé válna tőle? Lehet, hagyta rá fáradtan az öreg, mert nem is volt kedve vitatkozni, s mert örült ő is, hogy valami reményt keltőt találtak. Biztos így van, ez járható út. Nagy erőfeszítésébe kerül, hogy ki ne mondja: aztán mit ér azzal, hogy bölcsebbé válik? Mire megy vele? Szerencsére ettől a gondolattól Eszter erőre kapott és tovább mesélt.

Bajok voltak dédanyáméknál is. Eta férjhez ment és hiába volt Rózsi minden igyekezete, anyja egyre csak ivott, Janika pedig csavargott. Hogy mi lenne a megoldás, nem tudta, magához nem veheti őt, megpróbálta, de teljes ellenállásba ütközött. Jolán is aggódott, de neki megvolt a maga baja, nem vehetett még egy terhet a vállára. Rózsi egyik utolsó ténykedése az volt, hogy dédanyámhoz szerzett egy rendes asszonyt, aki főzni, mosni járt hetente háromszor. A lelkiismerete megnyugodhatott kissé. Legjobban az fájt neki, hogy Árpád eldurvult és egyre gátlástalanabban viselkedett. Veszekedések alkalmával Jolán fejéhez vágta, hogy bordélyban nevelkedett és megkérdőjelezte tisztességét is. Sőt, azt állította egy-egy részeg rohamában, hogy nem ő a gyerekek apja. Széltében-hosszában hangoztatta, hogy őt megvásárolták, rákényszerítették a

házasságot, mert Jolán ki tudja kitől teherben volt. Csak az Isten tudja, mi történt ott a Házban!, ez volt a refrén, „s nem létezett ember lassan, aki ne hallotta volna, így jött el az a tél vége, amikor a spanyolnátha néhány nap alatt Rózsit és Erzsit is elvitte. Vidáman aratott a halál az egész városban. Nagyanyám esztét vesztve őrvöngött, nagyapám berúgott és el sem ment a temetésre. A két koporsó egyszerre ereszkedett a sírba és nagyanyámat csupán Eta támogatta, mert dédanyám a sárga földig leitta magát és a kocsiban hortyogott jóízűen a temető előtt. A fiúk ott álltak mögöttük és zavartan, idétlenül viselkedtek, mint minden gyerek, ha szembetalálja magát a halállal. Apám sírt egyedül, de ő is csak azért, mert Édesmama olyan ijesztő volt így, feketében őrvöngve. Nagyanyám azt kívánta, bárcsak meghalna, Eta konokul magába zárta érzéseit, a többi gyászoló meg udvariasan asszisztált, s kifelé a temetőből csendesen megtárgyalták a történeteket.

A helyzet nagyon rosszra fordult. Jolán azt a két embert veszítette el, akik a legfőbb támaszai voltak, akiktől az erőt kapta. Hirtelen nem volt miért élnie. A bordély gyorsan lezüllött, ha lehet itt ezt a kifejezést használni, az ügyvéd rokonai lecsaptak, s mivel nem volt végrendelet, valamilyen jogszabály alapján övék lett a Ház, eladták lányostul, mindenestül, s hamarosan a legrosszabb hírű ilyen ház lett a környéken. Jolán még Rózszi személyes holmijait is nehezen kapta meg. Jani, mintha csak erre várt volna, megkezdte szélhámós karrierjét, mindenfelől híre jött, hogy emberektől pénzt csikart ki, ahol csak dolgozott, lopott, csalt, sikkasztott, hamarosan az ország minden rendőre őt kereste. Néhány év alatt, melyből nem keveset börtönben töltött, nagystílű szélhámossá küzdötte fel magát. Rá tehát nemhogy számítani nem lehetett, de félni kellett tőle, remegni, nehogy megjelenjen és mézesmázosan, lehengerlően pénzt kérjen hatalmas terve megvalósításához. Ahogy romlott az anyagi helyzet, úgy lett mind sürgetőbb dédanyám ügye is. Az asszony felmondott, mondva, hogy csak Rózsika kedvéért vállalta eddig is, a ház kezdett romba dőlni és dédanyám magatehetetlenné válni. Jolán az utolsó pillanatban határozott, eladta a házat, amennyiért lehetett, ez sürgető pénzhiányukon ideig-óráig enyhített, s anyját magukhoz vette. Ez persze olaj volt a tűzre, nagyapám összes haragját most már rájuk zúdította, s ez a harag kiapadhatatlannak bizonyult. Az, hogy eközben volt egy világháború, furcsán hangzik, de szinte fel se tűnt. A gyerekek még kicsik, dédanyám állandó mámorban, Eta lassanként egyre betegebben, nagyapám mindenféle igazolással felszerelve sunyit a trafikban.

Jolán veszi ki a részét egyedül a sorban állásból, az aranybeszolgáltatásból, a zokni-, kesztyűkötésből, a szörnyülködésből, amit a távoli hírek tápláltak. Jani szerencsésen eltűnt a háború zürzavarában, csak jó néhány évvel utána jelentkezett egy vacsora és pénzkérés erejéig. Történt azért egy nagy esemény, nagyanyám életében volt az, s fél életén át tartott. A segélyegyletben, ahová dolgozni járt, meg adományokat leadni, megismerkedett egy fiatalemberrel. Igazi Figaró volt külsőre, lévén borbély, fekete, csillogó hajjal, ápolt, kis bajusszal. Belsőre a legrendesebb ember, akit valaha ismertem. Nagyanyám volt első nagy szerelme, s az maradt élete szomorú végéig. Tíz évvel volt fiatalabb, mint Jolán, szerelme talán ezért, talán természete miatt is csapott az égig és soha egy percre nem lankadt. Nagyanyám sokáig ellenállt, rengeteg fájdalmas napjába került, míg végül megadta magát az érzéseinek. Titokban találkoztak éveken át, noha a suttogás már szinte azonnal megkezdődött körülöttük. A Borbély – így hívta mindenki a családban később is – családjá mindent megtett, hogy véget vessen a kapcsolatnak, de ő bátran kiállt, soha nem lehetett eltántorítani nagyanyámtól, pedig de kevés jutott neki belőle! Hiszen ott voltak a gyerekek, az anyja, a férje és hamarosan állandó munkát is vállalt. Mivel nem válogathatott, egy kocsmába ment el felszolgálónak, majd a pulthoz mindeneknek. Gondolja meg, ez a nő, akinek körülményei ellenére mégiscsak megadatott, hogy franciát, németet tanuljon, okos,

értelmes, érzékeny emberré váljon, most senki emberek elé tolta oda a sört és fejtette le kezüket a fenekéről, aztán, ha hazament, tehetetlen, részeg anyját mosdatta, etette, züllött urát várta! Hogy nem roppant össze, az a Borbélynak köszönhető, akihez menekülhetett, akivel az lehetett, akinek belül érezte magát. Később megpróbált megszabadulni Árpádtól, nyíltan megmondta neki kapcsolatát, s kérte, menjen el. Dehogyan ment volna! Makacsul ragaszkodott jogaihoz, esze ágában sem volt a trafikot, lakást ott hagyni, s csupán azt érte el, hogy vallomásával újabb támadási felületet nyújtott férjének.

A gyerekek nőttek, iskolába jártak, jól tanultak, ez némi vigaszt nyújtott Jolánnak. A legokosabb, legszófogadóbb talán apám volt közülük, ő ragaszkodott leginkább az anyjához, ezért őt viselték meg legjobban az otthoni események. Érzékeny, töprengő gyerek volt, ezerszer megfogadta, hogy csak nőjön fel, Édesmamát tejben-vajban fogja fűrésztetni. Ilyenkor nagyanyám mindig jólesően nevetett és megölelte apámat. De jó is lesz nekem, már alig várom, ezt mondogatta.

Eszter elhallgatott, hátradőlt, lehunyta szemét. Az öreg úgy gondolta, el is aludt, a kezét nézte az ágyon, most nem remegett, nyugodtan feküdt a képeken. Az jutott eszembe, szólalt meg Eszter nagy sokára, arra gondoltam, hányszor mondtak hasonlót nekem is a fiaim. Csak ültem olyankor, néztem őket, nem tudtam el se képzelni, milyenek lesznek felnőttek, huncutok voltak és melegszívűek, meghatotta őket minden szomorú dolog, nem tudom elhittem-e, amit mondtak, azt hiszem, nem vettem komolyan, mégis milyen jólesett, istenem, milyen jól! S tessék, nem tudok velük élni! Néha, mintha idegenek lennének! Az én gyerekeim azok a kisfiúk, akik rövid nadrágban rúgták a focit, akik álmukban beszéltek, s mindig felkeltem betakarni őket, mert kilógott a lábuk. Ők az enyémekek itt, mutatott a szívére, és nem ez a két férfi, aki a hétvégi csomagokat hozza és esetlenül téblábol körülöttem. Rossz anya vagyok már, azt hiszem. Azért jöttem el tőlük, mert nem akartam érezni ezt. Ezt az idegenséget. Szörnyű ilyesmivel szembesülni. A kisebbik mondta is, anya, te ellenállsz, nem akarod, hogy beváltsuk ígéretünket, milyen bosszú vezérel téged? Nem tudtam megértetni vele, hogy semmi ilyet nem érzek. Csak éppen nem lenne olyan, amilyenek akkor tűnt, amikor mondták, akkor meg minek?

Nem tudom, nagyanyám mit érezhetett valójában, mikor apám ígéretéseit hallgatta. Persze, hogy öreg korára mindez nem vált valóra. Egyedül elégedt málladozó házában, sötét, ijesztő gondolataival, félt, félt rendületlenül, amíg a jótékony szenilitás teljesen beárnyékolta agyát, s ezzel eltűntek előle félelmei, s eltűnt mindenki, akit szeretett és féltett, senkit nem ismert meg, legfeljebb ha pillanatra, kiengedte kezéből az életét. Egyhez ragaszkodott makacsul, a házhoz, a szobájához, kimozdíthatatlan volt, a gondozókat mind elüldözte, s fiai őszinte kétségbeesésük ellenére sem tudták megoldani, hogy hozzájuk költözzön, azt meg, hogy ők hozzá, talán túl nagy áldozatnak tartották. Úgy halt meg egyedül, éjszaka, szerencsére vasárnapra virradóra, így nem kellett egy hétig feküdnie, apámék délben találtak rá, mikor beállítottak, mint sorosok, a vasárnapi ebéddel.

De eddig még történt néhány dolog, nem, szólt az öreg. Na, persze, eltelt vagy ötven év, nyögte Eszter, zsibbadt lábát ütögetve. Ötven év ugye sok? S abban már kevés az igazán említésre méltó. Öröm mindenesetre igen kevés. Nagyapám még vagy húsz évig élt onnan, hogy a Borbély színre lépett. A húsz évből hetet ágyhoz kötve, az ismétlődő agyvérzésektől egyre bénábban. Nagyanyám közben felnevelte a fiúkat, a fél országot beutazta nagy csomagokkal, mikor kollégiumban, katonaságnál voltak, végigrettegte a második világháborút, mikor melyik fia halálhírét kapja meg, gondozta egyre nyomorultabb anyját, később tehetetlen nagyapámat, s a húsz évből, ha összegeznénk, talán kettőt töltött szerelmével, aki miatt még tudott élni egyáltalán. Fiai

megnősültek, egyik a másik után, még felnőttként is tanultak, mérnökök lettek mindnyájan, aztán elvált először Árpi, aztán apám, Károly majdnem húsz évvel idősebb nőt vett feleségül, Laci sokáig nőtlen volt, élte az életét, míg végül ő is megnősült. Jani néha megjelent, emlékszem, nálunk is előfordult, olyankor mindig sztrapacskát kellett főzni, jó sokat, viccelt, bolondozott, én szerettem, hatalmas, nagydarab ember volt, tökkopasz fejjel, görbe orral, így képzeltem el Jumurdzsákot, csak tőle nem félttem. Nem értettem anyámat, miért annyira ideges, valahányszor megjelent. Nagyanyám gyakran járt hozzánk, míg szüleim együtt éltek, szinte mindig a Borbéllyal jött, anyám ezt nagyon ízléstelennek tartotta, fojtott hangon vitatkozott apámmal, az ő erkölcsi mélységesen elítélték az ilyen kapcsolatot, apám meg, aki imádta anyját, védte is, meg szégyenkezett is miatta.

Amikor nagyapám meghalt, anyám kőszívűnek nevezte nagyanyámat, mert nem sírt és a temetésen a Borbély oldalán jelent meg. Mikor évek múlva menteni próbáltam, olyan heves vádakat zúdított rám, hogy hajnalig zokogtam miatta. Soha nem értette meg és nem is akarta, milyen élete volt anyósának, s hogy miért kellene másként értékelnie Borbéllyal való kapcsolatát, mint aminek tartotta. A szörnyű vég után anyám, ha szabad ilyet mondani szinte örült, hogy a rossz elnyerte végre méltó büntetését. Özvegységre jutott nagyanyám eladta a házat, vett egy kisebbet, s azt, mikor én megszülettem apáméknak adta, éljünk ott. Tehette ezt azért is, mert Borbély szerzett neki, illetve távlatokban maguknak egy másikat.

Egy igen idős, távoli rokona lakott itt, néhány tyúkkal, kacsával és egy kecskével. Érdekes, hogy Borbély, noha odaköltözhetett volna, nem lakott ott, bent aludt a műhelyében, minden este, sőt napközben is elment; segített a néninek, nagyanyámnak, vacsorát főzött, takarított, még dédanyámat is mosdatta, akinek fogalma sem volt már akkor, ki ez az ember, s mindig elmeséltette vele az életét. Azt nem tudom, miért nem költöztek össze, nem volt már senki előtt titkolnivalójuk és szerették is egymást. Lehet, hogy húsz év megannyi légyottja után egyszerűen nem mertek egész napot, éjjelt együtt tölteni egymással. Mindig csak tervezték, különböző időpontokhoz kötve, végül megegyeztek, hogy ha majd az udvari szoba felszabadul. Ezen a néni halálát kellett érteni, persze egyáltalán nem úgy, ahogy ez később bekövetkezett. Az élet azért nem ment simán. Nagyanyámnak sok baja volt az anyjával, Jani is egyre gyakrabban töltött ott hosszabb-rövidebb időt és a majdnem teljesen süket néni szintén sok gonddal járt. Anyámék elváltak, s én innentől már messziről kísértem figyelemmel az eseményeket. Tízéves voltam, mikor dédanyám temetésén utoljára láttam nagyanyám mellett a Borbélyt. Nem járhattam hozzájuk, nagymamával is ritkán találkoztam. Híre jött, hogy Jani bácsi előzetes letartóztatásban van ismét, aztán hat hónapra ítélték. Nagyanyám mesélte, emlékszem, Mikuláskor, hogy most már nemsokára odaköltözik Pistuka ahogy ő nevezte a Borbélyt, mert szegény néni igen beteg, nem sok van már neki hátra. Valóban nem volt sok, csak az a hat hónap, amíg Jani bácsi börtönben sínylődött, mert amint kiszabadult, szörnyű dolog történt. Rögtön nagyanyámhoz ment, kipihenni fáradalmait. Azt kell hinnem így utólag, nem lehetett már teljesen eszénél, bár egyesek szerint ezt is csak megjátszotta, mint mindent az életben. Mégis azt gondolom, én képelem jól, mert nagy szélhámós volt, az igaz, de sosem bántott senkit egy ujjal sem. Készséges volt és előzékeny, még a börtönbe is úgy sétált be-ki, mint egy lord, adott magára.

A tragikus nap reggelén nagyanyám elment, csak Jani és a néni maradt otthon. A történetet az ő vallomásából lehet csak tudni, s ha valóban így volt, az is Jani beszámíthatatlanságát bizonyítja, mint ahogy így is értékelték, az elmeorvosok meg be is bizonyították. Jani tehát éppen a másik oldalára akart fordulni, amikor álmából felverte a kecske mekegése. Ezen igen feldühödött és állítólag többször kiszólt a néninek, hallgattassa el az állatot, az ebből persze semmit nem hallott. Erre kiment,

megrázta a nénit és az arcába üvöltötte, hogy ha tovább mekeg ez az átkozott kecske, agyonveri, ezután ismét aludni tért. Sajnos, azonban fenyegetéséből senki sem értett, s ez annyira felbőszítette, hogy újfent kirozott, a keze ügyébe eső baltával ütni kezdte az állatot. Szegény néni végre megértett valamit abból, ami történik, s menteni igyekezett a kecskét. Jani vak dühvel csapkodott, s hogy rángatták, minden dühével odavágott a karját cibáló néniére is, aki azonnal meghalt. Jani bácsi ebből, elmondása szerint, semmit nem vett észre, ledobta a baltát és bement. Miután immár teljes csend honolt, nyugodtan aludt tovább. A Borbély ezután érkezett. Rettenetes kedve volt, öccsétől jött éppen, ott voltak idős szülei is, s a szokásos vádaskodások egyike zajlott le, már huszonöt év alatt megszokhatta volna. Most azonban az is kiderült, hogy minden megtakarított pénzt, házat, földet öccsének adtak, mert nem hallgatott rájuk, s nem tudnak neki megbocsátani. Nagyvonalúbb volt annál, minthogy a pénz érdekelje, de fájt neki ez a fantasztikus keménység, amely már fél évszázada töretlen, fájt érezni a gyűlöletet, ami szüleiből feléje áradt. Ez biztosan közrejátszott végső döntésében. Amint meglátta a halott nénit és Janit horkolva a szobában, elővett egy papírt és ideges betűkkel ráírta: Jolán, nem bírom tovább, az isten áldjon! Felment a padlásra és felakasztotta magát.

Nagyanyám mozdulni sem tudott, mikor elolvasta, nem akarta tudni sem, mi lehet, elment, hívta a rendőrséget, Janit elvitték, nagyanyám meg utánuk futott és kérte, hogy nézzék meg a házat, mert nagyon fél. Az udvaron állt és imádkozott, így hallgatta a padlás recsegő lépcsőjét, a meglepett kiáltást, a sietős lépteket, a tompa puffanást, remegett és imádkozott még akkor is, amikor kórházba vitték. Hetekig injekciózták, aztán szanatóriumba küldték. Hatvanöt éves volt és még tizennyolc évet élt le így, megfosztva már mindentől, ami fontos volt számára.

Ahogy felserdültem, egyre többet jártam hozzá, már csak azért is, mert most ő lakott abban a házban, ahol egész gyerekkoromat töltöttem, s ragaszkodtam ott mindenhez, meg azért is, mert faggathattam. Voltak napok, amikor igen szívesen mesélt, ideadta a naplóját, régi könyveket szedett elő egy nagy ládából és franciául olvasott fel nekem. Sokat nevettünk is, nagyon jó humora volt, én vettem azt is először észre, hogy homályosodik az elméje, szóltam apáméknak, vitték orvostól orvosig, hiába, nincs mit tenni, mondták. Hogy szerettem volna, ha van segítség, de önző voltam! Csak még meséljen, meséljen! Pedig tudtam az éjszakáiról, amikor nyitott szemmel virraszt, s az iszonyat mozdulatlanmá merévíti, tudtam az órákig tartó zokogásairól, tudtam szívének szaggató fájdalmáról, amit állítólag csak beképzelt, hát örülnöm kellett volna, hogy mindentől lassacskán megszabadul. Mielőtt elutaztam abba a városba, ahol aztán éltem, elbúcsúztam tőle. Utána is láttam még, de már nem ismert meg, nevetgélt, simogatott, de fogalma sem volt, ki vagyok, máskor meg Erzsinek vélt és kérte, vigyázzak magamra, meg ne fázzak, mert ő tudja, hogy meg fogok halni. Ijesztő volt.

De elutazásom előtt, mikor jöttem el tőle, a szomszédasszony éppen egy halom papírt vitt ki a házból, mondván, nagyanyám eladta neki a szekrényt, s kidobja a sok lomot. Kiborítottam a kosarat és összeszedtem az összes levelet, amit kapott vagy őrzött. Rózsái is közte volt, úgy vittem lopva, mint valami rettenetes örökséget, azzal nyugtattam lelkemet, úgysem olvassa már, nekem pedig nagyon fontosak. A fényképek is mind ott voltak, szépen sorba rakva, átkötte. Sokáig ez volt a legféltettebb kincsem. Azon gondolkodom, vajon az unokáimnak is ilyen fontos lesz-e, ami utánam marad? Nem hiszem.

Eszter arcán foltokban jelentek meg a láz rózsái. A szomszéd szobából a déli harangszó hallatszott, lent is megkondult az ebédre hívó gong. Ez pont olyan, mint egy angol filmben, mondta fáradtan Eszter, ideje mennie, az inas feltálalta az ebédet. De

hogyan van tovább, kérdezte az öreg, nincs tovább, felelte Eszter, dehogynem, ott egy csomó fénykép, még egyiket se láttam. Az már más történet, jaj, ni, itt van Jani, mióta keresem, egyetlen felnőtt képe, mit szól? A képen egy negyven év körüli vidám férfi látszott, feje búbja szinte világított, derűs, huncut tekintettel nézett az öreg szemébe, mintha azt mondaná, na, mi van, vigyázz, téged is be tudlak csapni! Egyik kezével csontfejes sétatálcára támaszkodott, másik kezével, mintha eldobni készülne egy zsirardi-kalapot, kicsit megdülve állt, mint egy táncoskomikus. Véletlenül tudtam meg, szólta Eszter, hogy abban a városban él, ahol én. Volt ott egy otthon fogyatékosoknak, s a gondozónő egyszer említette a nevét. Nagymamám után halt meg nem sokkal, éppen azon a napon, amikor az első fiam született. És a többi, állt fel az öreg, arra mikor kerül sor? Hát majd, majd, ha sor kerül rá egyáltalán, pakolta vissza Eszter a dobozba a képeket, nehogy azt higgye, hogy azok is ilyen érdekesek. Az én életem számomra egyáltalán nem érdekes. Menjen ebédelni, mindjárt jön Kövérke és lesz nemulass! Elment még reggel, nem emlékszik, holnapig igazán nyugtunk lesz. Ezen összenevettek. Hát akkor nyugodjunk békében, mosolygott Eszter, viszontlátásra!

Az ebéd csendben telt, az öreg nem is nézte, mit eszik, tolongott fejében a sok esemény, amit hallott. Milyen életek vannak, ismételte, az ember nem is hinné! Vajon az én családban is történtek ilyen furcsa dolgok? Soha nem tudom már meg, pedig most, életemben először érdekelne. Mennyit mulasztunk jóvátehetetlenül! Ennek az Eszternek azért van mit őriznie, tele van emlékekkel. Irigyelte érte, de nem vallotta be magának. Csendes pihenő után azt latolgatta, felmenjen-e most, vagy várjon holnapig. Eszter nem biztatta ugyan, de talán nem bánna. Másrészt lehet, hogy pihenésre van 'szüksége, elég lázasnak látszott, hátha nem tenne jót még egy hosszú beszélgetés. Nagyon jól látta, hogy Esztert felzaklatta ez a délelőtt, olyan izgatott volt és érzékeny! Elment hát sétálni, járt a havas parkban és arra gondolt, mi lett volna, ha húsz, nem, negyven évvel ezelőtt ismeri meg. Nem tudta felidézni se már, milyen volt ő akkor, sokkal inkább el tudta képzelni Esztert. Nem is kívülről látta, hanem belülről. Azt hiszem, nagyon kedveltem volna, de boldogok nem lettünk volna sosem. Jobb is így, biztatta magát, s különben is, biztos nem kellett találkozunk, ha nem találkozunk. Hosszú évekket ezelőtt ő is élt jó néhány évig abban a városban, ahol Eszter, azzal a nővel, aki annyira szerette. Egy ideig jó volt, de aztán menekülni kellett tőle, annyi mindent akart. S közben ott élt Eszter is, ki tudja hogyan, talán holnap kiderül. Állatnyomokra figyelt föl, a kert végében tűntek el. Nyulak vagy őzek, figyelgette szakértelemmel, hideg, hosszú ez a tél, éhesek az állatok. Szólni kéne a gondnoknak, már csak a madarak miatt is, tegyenek ki etetőket, úgy sajnálja a kis állatkákat ilyenkor télen. Terelte, terelgette figyelmét, nem akart gondolni Eszterre, a beszélgetésre, erre az egészre, ami felkavarta. Hiszen megmondta már, csak nem érezni semmit! Semmit! Olyan teher mindez, amit sosem vállalt és most sem akar. Addig sétált így, amíg rásötétedett. Nem akaródzott bemenni, rádöbbsent, hogy nincs mit csinálnia odabent, s noha ez mindig így volt, eddig sohasem zavarta. Most félt az ürességtől.

Lassan csak be kellett menni. Üldögélt a klubban, nézte a tv-t, hallgatta a híreket, a világban történnek a dolgok. De kit érdekel ez, őt aztán nem, számára minden mindegy, ha jönne a világvége, még az is. Mit számíthat egy öregembernek, akinek senkije nincs, hogy vége a világnak? Eszter bezzeg remél valamit, ő még foglalkozik a jövővel! Érthetetlennek találta, s azt is, hogy őt ez izgatja, hogy nem hagyja nyugodni. Jött a vacsora. Az asztalnál a tábornok vágta hátba. Öregem, hogy maga milyen vén kujon! Az egész ház arról beszél, hogy szobára jár, most mi van, nekem megmondhatja, csak nem nősülni akar? Kezével félreérthetetlen mozdulatot tett és harsányan nevetett. Még hátba vágta néhányszor, míg végre lecsillapodott. Hogy az öreg nem szólta egy szót sem, csendben ették meg a vacsorát. Szinte rögtön a szobájába ment, megfürdött és lefeküdt.

Az üresség, a magány úgy vette körül, mint hideg páncél, képtelen volt felmelegedni állig felhúzott paplana alatt. Csak aludnék már, könyörgött, aludni szeretnék! Kint csendben esni kezdett a hó, később szakadt, a szoba falán, amit a kinti lámpa fénye megvilágított, sűrűn zuhogott árnyéka. Álma egy tó partjára vitte, minden csupa zöld, a lombok szinte a tó fölött, ezért vize nem is kék, hanem mélyzöld volt, a túlsó oldalon egy fiatal lány integetett, nem látta tisztán az arcát, de tudta, hogy Eszter az. Beült egy csónakba, de nem volt evezője, mindenütt furcsa állatok csobbantak körülötte, a csónak néha forgott, ilyenkor elvesztette szem elől Esztert, végül nekiütődött a partnak. Térdig vízben ült már, majd felegyenesedett és cuppogva elindult. Hosszú, vízbe lógó sásba kapaszkodott, de hiába, csúszott visszafelé. Keze már csupa vér volt, amikor végre kimászott. Esztert kereste. Hirtelen egy fa mögül hangot hallott, arra futott, szinte úszott a levegőben, újabb fák állták az útját, sebesen repült feléjük, de Esztert nem találta többé, s a hang is elenyészett. Ott állt egy erdő közepén, nem volt sem ösvény, sem nyílás, a fák olyan szorosán álltak egymás mellett, hogy egy ember sem fért volna át közöttük. Mi lesz most, ezt gondolta. Egyszerre valami hátulról lökdösni kezdte, rémülten nézett a lába elé, hatalmas gyökerek nőttek ki alóla, érezte, fa nő az ő helyén is, hogy nincs már helye sehol, sehol a világon!

Reggel fáradtan, kimerültén ébredt, nem volt felkelni sem kedve. A reggelinél fájta a feje, meg a gyomra, nem is fogta fel a rászegeződő pillantásokat. Ahogy ment vissza a szobájába, akkor támadt az az érzése, mintha mindenki sajnálkozva bámulná. Részvétem, kapta el a tábornok, hát öregem, igazán sajnálom. De ugye, ha kérdez, én adhattam volna egy tanácsot, ilyen korban már ne kezdjen semmi komolyba az ember. Az öreg bólogatott. Hirtelen megértett mindent és rádöbbsent, hogy napok óta tudta, tulajdonképpen felkészülten érte. Megint irigyelte Esztert, túl van rajta, mindenén túl.

A temetésre kiengedték. Álldogált a városszéli temetőben egyik lábáról a másikra és fázott rettenetesen. A fiúk sírtak, a menyek is, az unokák illedelmesen fogták anyjuk kezét, ismeretlen emberek rakták le virágaikat. Az öreg azt gondolta, nem tudom, kik vagytok, sose hallottam rólatok. Akiket én ismerek, azok rég nincsenek, lehet, hogy csak én tudok már róluk. A friss sírra ő is letette kis csokrát, néhány percig még várt, aztán lassan visszaindult a városba. A buszig még volt két órája, sétálgatott a régen járt utcákon, vett néhány doboz cigarettát, meg amire még megkérték. Vacsorára haza is ért.

Néhány nap múlva Kövérke a klubban elé tette a szarvasdobozkát. Ez a magáé, Eszti néni a lelkemre kötötte, fényképek vannak benne, meg levelek, nézegesse! Az öreg felvitte a szobájába, sokáig fogta, simogatta, majd betette a szekrénye aljába. Aztán csak elővette, addig kotorászott benne, míg megtalálta Eszter iskolába induló képét, kivette és a dobozt visszarakta a szekrénybe. Ettől végre megnyugodott és este, hosszú idő óta először, leült a sakkasztal mellé. Rögtön nyert is. Utána még sokáig beszélgettek az időjárásról, a madáretetőkről. Most már csak olvadni fog, mondta valaki, nagyon megenyhült az idő. Erre mind bólogattak. Nem lehet mindig hideg, szólt az öreg.

De a tél vége még messze volt.

Dunaújváros, 1989

**Ez a
332
példány**

**ISBN 963 450 602 X
ISSN 0866 – 4420**

Felelős kiadó a szerző

Felelős szerkesztő Tabák András

**940196 Tótfalusi Tannyomda, Budapest
Felelős vezető Nagy Lajos igazgató
Terjeszti a Könyvtárellátó Vállalat
Megvásárolható az V. Honvéd u. 5., V. Mérleg u. 6.,
VI. Andrássy út 45., VII. Rákóczi út 14-16., XIII. Szent István krt. 26.,
XIII. Váci út 19. szám alatti budapesti könyvesboltokban.**
